

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2014. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2014. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

VELIKO VEĆE

PREDMET JANOVJEC I DRUGI PROTIV RUSIJE

(predstavke br. 55508/07 i 29520/09)

PRESUDA

STRAZBUR

21. oktobar 2013.

Ova presuda je pravosnažna ali može biti predmet redakcijskih izmena.

U predmetu Janovjec i drugi protiv Rusije,

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući u Velikom veću u sastavu:

Jozep Kasadeval (*Josep Casadevall*), *predsednik*,

Gvido Rajmondi (*Guido Raimondi*),

Ineta Ziemele,

Izabel Bero-Lefevr (*Isabelle Berro-Lefèvre*),

Korneliu Birsan (*Corneliu Bîrsan*),

Per Lorencen (*Peer Lorenzen*),

Alvina Gjulumjan (*Gyulumyan*),

Hanlar Hađijev (*Khanlar Hajiyevev*),

Dragoljub Popović,

Luis Lopez Gvera (*López Guerra*),

Kristina Pardalos,

Vinsent (*Vincent*) A. de Gaetano,

Džulija Lafrank (*Julia Laffranque*),

Helen Keler (*Keller*),

Helena Jederblom (*Jäderblom*),

Kšištof Vojtiček (*Krzysztof Wojtyczek*),

Dmitri (*Dmitry*) Dedov, *sudije*,

i Erik Friberg (*Fribergh*), *sekretar*,

Nakon većanja zatvorenog za javnost 13. februara i 5. septembra 2013. godine,

Izriče sledeću presudu, usvojenu 5. septembra 2013. godine:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu dve predstavke (br. 55508/07 i 29520/09) koje je Sudu protiv Ruske Federacije podnelo petnaest državljana Poljske (u daljem tekstu: podnosioci predstavki) 19. novembra 2007, odnosno 24. maja 2009. godine, shodno članu 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija)

2. Imena podnosilaca predstavki navedena su u stavovima 25 i 37 u donjem tekstu. Oni žive u Poljskoj i Sjedinjenim Američkim Državama. Podnosiocje Janovjeca i Tribovskog (*Trybowski*) pred Sudom je zastupao J. Ševčik (*Szewczyk*), poljski advokat koji radi u Varšavi. Ostale podnosiocje su zastupali profesor I. Kaminjski (*Kamiński*) iz Instituta za pravne nauke (*Institute of Legal Studies*), i R. Novošelski (*Nowosielski*) i B. Sohanjski (*Sochański*), poljski advokati koji rade u Gdanjsku, odnosno Šćećinu, kao i R. Karpinskij (*Karpinskiy*) i A. Stavickaja (*Stavitskaya*), ruski advokati koji rade u Moskvi.

3. Državu Rusiju (u daljem tekstu: Država) je zastupao G. Matjuškin (*Matyushkin*), predstavnik Ruske Federacije u Evropskom sudu za ljudska prava.

4. Državu Poljsku, koja se umešala u postupak u skladu sa članom 36, st. 1 Konvencije, najpre je zastupao njen zastupnik pred Sudom, J. Volosevič (*Wołasiwicz*) iz Ministarstva spoljnih poslova, a zatim koagent, A. Mežikowska (*Meżykowska*).

5. Predstavke su dodeljene Petom odeljenju Suda (pravilo 52, st. 1 Poslovnika Suda). Predsednik Odeljenja odlučio je 7. oktobra 2008. i 24. novembra 2009. godine da predstavke dostavi Rusiji i Poljskoj. Takođe je odlučeno da se predstavkama da prvenstvo u smislu člana 41 Poslovnika Suda.

6. Odlukom od 5. jula 2011. godine Sud je spojio predstavke. Takođe je odlučeno da se prigovor Države koji se odnosio na vremensku nadležnost Suda u pogledu pritužbe koja se ticala procesnog aspekta člana 2 Konvencije razmatra zajedno s meritumom, i predstavke su proglašene delimično prihvatljivim.

7. Šesnaestog aprila 2012. godine veće Petog odeljenja sastavljeno od sudija: Dina Špilmana (*Dean Spielmann*), predsednika, Karela Jungvirta (*Jungwiert*), Boštjana M. Zupančiča, Anatolija (*Anatoly*) Kovlera, Marka Filigera (*Villiger*), Gane Judkivske (*Ganna Yudkivska*) i Angelike Nusberger (*Nußberger*) donelo je presudu. Veće je s četiri glasa prema tri zaključilo da nije u mogućnosti da razmatra osnovanost pritužbe u pogledu člana 2 Konvencije, s pet glasova prema dva zaključilo da je došlo do povrede člana 3 Konvencije u odnosu na deset podnosilaca predstavki, i jednoglasno da nije došlo do povrede te odredbe u odnosu na ostale podnosiocce. Takođe je zaključilo s četiri glasa prema tri da tužena Država nije poštovala obaveze koje ima prema članu 38 Konvencije.

8. Petog jula 2012. godine podnosioci predstavki tražili su da predmet bude prosleđen Velikom veću na osnovu člana 43 Konvencije i pravila 73 Poslovnika Suda. Panel Velikog veća usvojio je ovaj zahtev 24. septembra 2012. godine.

9. Sastav Velikog veća određen je u skladu s odredbama člana 26, st. 4 i 5 i pravila 24.

10. I podnosioci predstavki i Država su Velikom veću dostavili pismene podneske.

11. Nakon toga, predsednik Velikog veća dozvolio je sledećim organizacijama da podnesu pisane komentare kao treće strane, u skladu sa članom 36, st. 2 Konvencije: *Open Society Justice Initiative*, *Amnesty International* i *Public International Law and Policy Group*. Grupi od tri nevladine organizacije – *Memorial*, *European Human Rights Advocacy Centre* i *Transitional Justice Network* – takođe je dozvoljeno da kao treće strane podnesu zajednički pisani podnesak.

12. Javno zasedanje je održano u zgradi Suda u Strazburu 13. februara 2013. godine (u skladu sa pravilom 59, st. 3 Poslovnika Suda).

Pred Sudom su se pojavili:

- (a) *u ime Države*
G. MATJUŠKIN, *zastupnik Države pred Sudom,*
N. MIHAJLOV (*MIKHAYLOV*),
P. SMIRNOV, *savetnici;*
- (b) *u ime podnosilaca predstavki*
J. ŠEVČIK,
I. KAMINJSKI,
B. SOHANJSKI, *zastupnici;*
- (c) *u ime Poljske*
M. ŠPUNAR (*SZPUNAR*), *zamenik ministra spoljnih poslova,*
A. MEŽIKOVSKA, *koagent,*
V. ŠABAS (*W. SCHABAS*), *savetnik.*

Sudu su se obratili Ševčik, Kaminjski i Sohanjski u ime podnosilaca predstavki, Matjuškin u ime tužene Države i Mežikovska u ime Poljske.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI SLUČAJA

13. Činjenice ovog slučaja, kako su ih predstavile strane u postupku ili u meri u kojoj među stranama nisu sporne, mogu se ukratko izložiti kao u nastavku.

A. Pozadina slučaja

14. Dvadeset trećeg avgusta 1939. godine ministri spoljnih poslova Sovjetskog Saveza i nacističke Nemačke potpisali su ugovor o nenapadanju (poznat kao „Pakt Ribentrop-Molotov“) koji je sadržao i dodatni tajni protokol kojim su se strane saglasile o „pitanju granica njihovih zona uticaja u Istočnoj Evropi“. Konkretno, zaključile su sledeće:

„2. U slučaju teritorijalnih ili političkih promena u oblastima koje pripadaju poljskoj državi, zone uticaja Nemačke i SSSR biće okvirno razgraničene linijama reka Narev, Visla i San.“

15. Prvog septembra 1939. godine Nemačka je izvršila invaziju na Poljsku, čime je započela Drugi svetski rat. Sedamnaestog septembra 1939. godine sovjetska Crvena armija umarširala je na teritoriju Poljske, navodno da bi zaštitila Ukrajinke i Beloruse koji su živeli u istočnom delu Poljske,

jer se poljska država urušila pod nemačkim napadom i više nije mogla da garantuje bezbednost sopstvenih državljana. Poljska vojska nije pružila vojni otpor. SSSR je sebi pripojio teritoriju koja je došla pod njegovu kontrolu i u novembru 1939. godine proglasio da su 13.5 miliona poljskih državljana koji su tamo živeli od tog trenutka sovjetski državljanici.

16. Uoči napredovanja Crvene armije pritvoreno je oko 250.000 poljskih vojnika, graničara, policajaca, čuvara zatvora, državnih službenika i drugih funkcionera. Nakon što su razoružani, neki od njih su oslobođeni; drugi su poslani u posebne logore koje je ustanovio NKVD (Narodni komesarijat za unutrašnje poslove, prethodnik KGB) u Kozelsk, Ostaškov i Starobelsk. Devetog oktobra 1939. godine odlučeno je da poljski oficirski kadar bude smešten u logorima u Kozelsku i Starobelsku, a preostali službenici, uključujući policajce i čuvare zatvora, u Ostaškov.

17. Početkom marta 1940. godine L. Beria, koji je bio na čelu NKVD, predložio je J. Staljinu (*Stalin*), generalnom sekretaru Komunističke partije SSSR, da dozvoli streljanje poljskih ratnih zarobljenika na osnovu toga što su svi oni „neprijatelji sovjetskih vlasti ispunjeni mržnjom prema sovjetskom režimu“ koji „pokušavaju da nastave svoje a[nti]-r[evolucionarno] delovanje“ i „sprovode anti-sovjetsku propagandu“. U predlogu je precizirano da je u logoru za ratne zarobljenike smešteno 14.736 bivših vojnika i policajaca, od kojih je više od 97 posto poljskih državljana, a da je u zatvorima u zapadnim oblastima Ukrajine i Belorusije zatočeno još 10.685 Poljaka.

18. Petog marta 1940. Politbiro Centralnog komiteta Komunističke partije SSSR razmatrao je predlog i doneo sledeću odluku:

„I. Nalaže se da NKVD SSSR postupi na sledeći način:

(1) predmeti 14.700 osoba koje su i dalje u logorima za ratne zarobljenike (bivši oficiri Poljske vojske, državni službenici, zemljoposednici, policajci, obaveštajci, pripadnici vojne policije, doseljenici i zatvorski čuvari),

(2) i predmeti lica koja su uhapšena i zadržana u zatvoru u zapadnim oblastima Ukrajine i Belorusije, kojih ima 11.000 (članovi različitih kontrarevolucionarnih špijunskih organizacija i organizacija za sabotažu, bivši zemljoposednici, vlasnici fabrika, bivši oficiri Poljske vojske, državni službenici i begunci), moraju se razmotriti u posebnom postupku, uz izricanje smrtne kazne – [izvršenje kazne] streljanjem.

II. Predmete treba razmatrati bez pozivanja pritvorenih lica ili pružanja informacija o optužbi, i bez obaveštavanja pritvorenih lica o završetku istrage ili podizanju optužnice, na sledeći način:

(a) lica koja su ostala u logorima za ratne zarobljenike: na osnovu obaveštenja dobijenih od Direkcije za poslove ratnih zarobljenika, NKVD SSSR,

(b) uhapšena lica: na osnovu obaveštenja koja će dati NKVD ukrajinske SSR i NKVD beloruske SSR.“

Odluku su potpisali J. Staljin, K. Vorošilov (*Voroshilov*), A. Mikojan (*Mikoyan*), V. Molotov, M. Kalinjin (*Kalinin*) i L. Kaganovič (*Kaganovich*).

19. Streljanja su izvršena u aprilu i maju 1940. godine. Zatvorenici iz kampa Kozelsk ubijeni su na lokaciji blizu Smolenska koja je poznata kao Katinska šuma; oni iz kampa Starobelsk streljani su u zatvoru NKVD u Harkovu i njihova tela su sahranjena u blizini sela Pjatihatki; policajci iz Ostaškova ubijeni su u zatvoru NKVD u Kalinjingradu (sada Tver) i sahranjeni u naselju Mednoje. Okolnosti pod kojim su pogubljeni zatvorenici iz zatvora u zapadnoj Ukrajini i Belorusiji i dalje su nepoznate.

20. U 1942. i 1943. godini prvo su poljski radnici na železnici, a potom i nemačka vojska, otkrili masovne grobnice u blizini Katinske šume. Osnovana je međunarodna komisija sastavljena od dvanaest forenzičkih eksperata i njihovih saradnika iz Belgije, Bugarske, Hrvatske, Danske, Finske, Francuske, Mađarske, Italije, Holandije, Rumunije, Slovačke i Švedske, koja je radila na ekshumaciji od aprila do juna 1943. Iskopani su posmrtni ostaci 4.243 poljskih oficira, od kojih je njih 2.730 identifikovano. Komisija je zaključila da su sovjetske vlasti odgovorne za masakr.

21. Sovjetske vlasti odgovorile su tako što su krivicu svalile na Nemce koji su – prema navodima Moskve – u leto 1941. godine navodno preuzeli kontrolu nad poljskim zatvorenicima i ubili ih. Nakon što je Crvena armija oslobodila Smolensku oblast septembra 1943. godine, NKVD je osnovao Specijalnu državnu komisiju kojom je predsedavao N. Burdenko, koja je navodno sakupljala dokaze o nemačkoj odgovornosti za ubistva poljskih oficira. U saopštenju od 22. januara 1944. godine Komisija je objavila da su poljske zatvorenike ubili Nemci u jesen 1941. godine.

22. Tokom suđenja nemačkim ratnim zločincima pred Međunarodnim vojnim tribunalom ubistva u Katinu pomenuta su u optužnici kao primer ratnog zločina (Optužnica: tačka tri – ratni zločini, Odeljak C (2)). Zamenik glavnog tužioca za SSSR Pokrovski (*Pokrovsky*) je 13. februara 1946. godine stavio na teret optuženih ubistvo 11.000 poljskih ratnih zarobljenika u jesen 1941. godine, oslanjajući se na izveštaj Specijalne državne komisije (Suđenje najvećim ratnim zločincima pred Međunarodnim vojnim tribunalom, tom VII, str. 425-7). I pored toga što su sovjetski tužioci ulagali prigovore na izvođenje dokaza usmenim svedočenjem, Tribunal je 1. i 2. jula 1946. godine saslušao dokaze koje su iznela tri svedoka optužbe i tri svedoka odbrane (tom XVII, str. 270-371). Na kraju suđenja ubistva u Katinu nisu pomenuta ni u tekstu presude Međunarodnog vojnog tribunala ni u izdvojenom mišljenju sovjetskog sudije.

23. Trećeg marta 1959. godine A. Šeljepin (*Shelepin*), predsedavajući Komiteta državne bezbednosti (KGB), predložio je N. Hruščovu (*Khrushchev*), generalnom sekretaru Komunističke partije SSSR, da se unište dokumenta o ubistvima poljskih ratnih zarobljenika:

„Od 1940. godine dosijee i druge materijale koji se odnose na zatvorenike i zarobljene oficire, policajce, žandarme, [vojne] doseljenike, zemljoposjednike i druge zatvorenike iz bivše buržoaske Poljske koji su streljani te iste godine čuvao je Komitet državne bezbednosti Saveta ministara SSSR. Na osnovu odluka koje je donela

specijalna trojka (*troika*) sovjetskog NKVD, streljano je ukupno 21.857 lica, od toga 4.421 u Katinskoj šumi (Smolenska oblast), 3.820 u logoru Starobelsk blizu Harkova, 6.311 u logoru Ostaškov (Kalinjingradska oblast) i 7.305 u drugim logorima i zatvorima u zapadnoj Ukrajini i Belorusiji.

Celokupna operacija likvidacije gore pomenutih pojedinaca sprovedena je na osnovu odluke Centralnog komiteta Komunističke partije SSSR od 5. marta 1940. godine... Od vremena od kada je sprovedena gore pomenuta operacija, tj. od 1940. godine, nikome nisu data nikakva obaveštenja koja se odnose na taj predmet, i svih 21.857 dosijea pohranjeno je na tajnoj lokaciji.

Nijedan od ovih dosijea nema nikakvu operativnu ili istorijsku vrednost za sovjetske organe. Isto tako, pod velikom je sumnjom da li bi mogli imati bilo kakvu stvarnu vrednost za naše poljske prijatelje. Naprotiv, nepredviđeni incident mogao bi dovesti do toga da operacija bude otkrivena, sa svim neželjenim posledicama koje bi to imalo za našu zemlju, pogotovo stoga što je zvaničnu verziju, kada je reč o licima koja su streljana u Katinskoj Šumi, potvrdila istraga obavljena na inicijativu sovjetskih vlasti 1944...

Na osnovu gore iznetog, izgleda da je poželjno uništiti celokupnu arhivu koja se odnosi na lica streljana 1940. u gore navedenoj operaciji... [I]zveštaji sa sastanaka trojke NKVD SSSR u kojima se ta lica osuđuju na streljanje, kao i dokumenta o izvršenju ove odluke, mogu se sačuvati.“

24. Preostala dokumenta stavljena su u poseban dosije, poznat kao „paket br. 1“, kome je pravo pristupa imao samo generalni sekretar Komunističke partije SSSR. Njegova sadržina je 28. aprila 2010. godine zvanično objavljena na internet stranici Službe državnog arhiva Rusije. Dosije je sadržao sledeća istorijska dokumenta: predlog Berije od 5. marta 1940. godine, odluku Politbiroa od istog datuma, stranice uklonjene iz zapisnika sa sastanka Politbiroa i belešku Šeljepina od 3. marta 1959. godine.

B. Podnosioci predstavki i njihov odnos sa žrtvama

1. Podnosioci predstavke u predmetu br. 55508/07

25. Prvi podnosilac predstavke, Ježi-Roman (*Jerzy-Roman*) Janovjec, rođen je 1929. godine. On je sin Andžeja (*Andrzej*) Janovjeca, rođenog 1890. godine, koji je bio poručnik u Poljskoj vojsci pre Drugog svetskog rata.

26. Drugi podnosilac predstavke, Antoni-Stanislaw (*Stanisław*) Tribovski, rođen je 1940. godine. On je unuk Antonija Navratila (*Nawratil*), rođenog 1883. godine, koji je bio potpukovnik u Poljskoj vojsci.

27. I Andžej Janovjec i Antoni Navratil postali su ratni zarobljenici tokom sovjetske invazije na Poljsku u septembru 1939. godine i poslani su u logor Starobelsk u SSSR. Janovjec je upisan u spisak zarobljenika kao br. 3914, a Navratil kao br. 2407. Oni su kasnije premešteni u zatvor u Harkovu i ubijeni aprila 1940. godine.

2. Podnosioci predstavke u predmetu br. 29520/09

28. Prva i druga podnositeljka predstavke, Vitomila Volk-Jezjerska (*Witomila Wolk-Jezjerska*) i Ojcumila Volk (*Ojcumila Wolk*), rođene su 1940, odnosno 1917. godine. One su ćerka i supruga Vincentija Volka (*Wincenty Wolk*), rođenog 1909. godine, koji je bio poručnik u jedinici teške artiljerije Poljske vojske pre Drugog svetskog rata. On je postao ratni zarobljenik Crvene armije u noći 19. septembra 1939. godine i držan je u specijalnom logoru Kozelsk (naveden pod rednim brojem 3 na otpremnoj listi NKVD 052/3 04.1940). Ubijen je 30. aprila 1940. godine i sahranjen u Katinu. Njegovo telo je identifikovano tokom ekshumacije 1943. godine (br. 2564).

29. Treća podnositeljka predstavke, Vanda Rodovič (*Wanda Rodowicz*), rođena je 1938. godine. Ona je unuka Stanislava Rodoviča (*Stanisław Rodowicz*), rođenog 1883. godine, koji je bio rezervni oficir u Poljskoj vojsci. Njega je Crvena armija zarobila na mađarskoj granici oko 20. septembra 1939. godine i držala ga kao ratnog zarobljenika u specijalnom logoru u Kozelsku (naveden pod rednim brojem 94 na spisku 017/2). Ubijen je i sahranjen u Katinu. Njegovo telo je identifikovano tokom ekshumacije 1943. godine (br. 970).

30. Četvrta podnositeljka predstavke, Halina Mihalska (*Halina Michalska*), rođena je 1929. i umrla 2012. godine. Ona je bila ćerka Stanislava Uzjembloa (*Stanisław Uziembło*), rođenog 1889. godine. Uzjemblo je bio oficir Poljske vojske, i Sovjeti su ga uhvatili kao ratnog zarobljenika blizu Bjalistoka u Poljskoj i zatvorili ga u specijalni logor NKVD u Starobelsku (redni broj 3400). Pretpostavlja se da je ubijen u Harkovu i sahranjen u selu Pjatihatki blizu Harkova (danas Ukrajina).

31. Peti podnosilac predstavke, Artur Tomaševski (*Artur Tomaszewski*), rođen je 1933. godine. On je sin Šimona Tomaševskog (*Szymon Tomaszewski*), rođenog 1900. godine. Oca petog podnosioca predstavke, koji je bio komandir policijske stanice na poljsko-sovjetskoj granici u Kobilji, uhapsile su na tom mestu sovjetske trupe i odvele u specijalni logor NKVD u Ostaškovu (redni broj 5 na spisku 045/3). Ubijen je u Tveru i sahranjen u naselju Mednoje.

32. Šesti podnosilac predstavke, Ježi Leh Vijelebnovski (*Jerzy Lech Wielebnowski*), rođen je 1930. godine. Njegov otac, Aleksander Vijelebnovski, rođen 1897. godine, bio je policajac koji je radio u Luku u istočnoj Poljskoj. Oktobra 1939. godine uhapsile su ga sovjetske trupe i smestile u logor u Ostaškovu (redni broj 10 na spisku 033/2). Ubijen je u Tveru i sahranjen u naselju Mednoje.

33. Sedmi podnosilac predstavke, Gustav Erhard (*Gustaw Erchard*), rođen je 1935. godine. Njegov otac, Stefan Erhard, rođen 1900. godine, bio je direktor osnovne škole u Rudki, Poljska. Uhapsili su ga Sovjeti i zatvorili u logor u Starobelsku (redni broj 3869). Pretpostavlja se da je ubijen u Harkovu i sahranjen u selu Pjatihatki.

34. Osmi i deveti podnosilac predstavke, Ježi Karol Malevič (*Jerzy Karol Malewicz*) i Kšištof Jan Malevič (*Krzysztof Jan Malewicz*), rođeni 1928, odnosno 1931. godine, deca su Stanislava Augusta Maleviča (*Stanisław August Malewicz*). Deveti podnosilac predstavke umro je 2011. godine. Njihov otac je rođen 1889. godine i radio je kao lekar u Poljskoj vojsci. Uхваćen je kao ratni zarobljenik kod Rovne, u Poljskoj, i zatvoren u logoru u Starobelsku (redni broj 2219). Pretpostavlja se da je ubijen u Harkovu i sahranjen u selu Pjatihatki.

35. Deseta i jedanaesta podnositeljka predstavke, Kristina Kšiškovjak (*Krystyna Krzyszkowiak*) i Irena Erhard (*Erchard*), rođene 1940, odnosno 1936. godine, su ćerke Mihala Adamčika (*Michał Adamczyk*). Rođen 1903. godine, on je bio komandir policijske stanice u Sarnaki. Uhapsili su ga Sovjeti, zatvorili u logor u Ostaškovu (redni broj 5 na spisku 037/2), a ubijen je u Tveru i sahranjen u naselju Mednoje.

36. Dvanaesti podnosilac aplikacije, Kristina Mješčankovska (*Krystyna Mieszczankowska*), rođena 1930. godine, ćerka je Stanislava Mjeleckog (*Stanisław Mielecki*). Njen otac, poljski oficir, rođen je 1895. godine, i bio je zatvoren u logoru u Kozelsku nakon što su ga uhapsile sovjetske trupe. Ubijen je i sahranjen u Katinu; njegovo telo je identifikovano tokom ekshumacije 1943. godine.

37. Trinaesti podnosilac predstavke, Kšištof Romanovski (*Krzysztof Romanowski*), rođen 1953. godine, je nećak Rišarda Źoledžjovskog (*Ryszard Źołędziowski*). Źoledžjovski, rođen 1887. godine, je bio zatvoren u logoru u Starobelsku (redni broj 1151) i pretpostavlja se da je ubijen u Harkovu i sahranjen u selu Pjatihatki. Spisak zatvorenika iz Starobelska na kome se nalazilo i njegovo ime pronađeno je u džepu kaputa jednog poljskog oficira čiji su posmrtni ostaci, s ranama od metka na glavi, iskopani tokom zajedničke poljsko-ruske ekshumacije u blizini Harkova 1991. godine.

C. Istrage u krivičnom predmetu br. 159

38. Trinaestog aprila 1990. godine, tokom posete poljskog predsednika V. Jaruzelskog Moskvi, predsednik SSSR, M. Gorbačov (*Gorbachev*), predao mu je dokumenta koja se odnose na masakr u Katinu. Zvanična novinska agencija SSSR objavila je saopštenje u kome je potvrđeno, na osnovu novootkrivenih arhivskih materijala, da „Beria, Merkulov i njihovi potčinjeni snose neposrednu odgovornost za zločin počinjen u Katinskoj šumi“.

39. Dvadeset i drugog marta 1990. godine regionalno tužilaštvo u Harkovu pokrenulo je krivičnu istragu o poreklu masovnih grobnica pronađenih u gradskom okrugu Lesopark. Šestog juna 1990. godine tužilaštvo u Kalinjingradu (Tver) je pokrenulo krivični postupak o „nestanku“ (*исчезновение*) poljskih ratnih zarobljenika koji su bili

zatvoreni u logoru NKVD u Ostaškovu, do kojeg je došlo u maju 1940. godine. Dvadeset i sedmog septembra 1990. godine Glavno vojno tužilaštvo SSSR preuzelo je istragu iz Harkova pod brojem 159 i dodelilo je grupi vojnih tužilaca.

40. Tokom leta i jeseni 1991. godine poljski i ruski specijalisti izvršili su ekshumacije tela iz masovnih grobnica u Harkovu, naselju Mednoje i Katinu. Oni su isto tako pregledali arhivska dokumenta koja se odnose na masakr u Katinu, saslušali najmanje četrdeset svedoka i odredili forenzička ispitivanja.

41. Četrnaestog oktobra 1992. godine ruski predsednik B. Jeljcin (*Yeltsin*) otkrio je da su poljske oficire osudili na smrt Staljin i Politbiro Komunističke partije SSSR. Direktor Državnog arhiva Rusije predao je poljskim vlastima niz dokumenata, uključujući odluku od 5. marta 1940. godine. Tokom zvanične posete Poljskoj 25. avgusta 1993. godine, predsednik Jeljcin odao je poštu žrtvama pred Katinskim krstom u Varšavi.

42. Krajem maja 1995. godine tužioci iz Belorusije, Poljske, Rusije i Ukrajine održali su radni sastanak u Varšavi tokom kojeg su razmotrili napredak istrage u predmetu 159. Učesnici sastanka su se složili da ruski tužioci zatraže pravnu pomoć svojih beloruskih i ukrajinskih kolega kako bi se ustanovile okolnosti pogubljenja 7.305 poljskih građana 1940. godine.

43. Trinaestog maja 1997. beloruske vlasti obavestile su svoje ruske kolege da nisu bili u stanju da otkriju bilo kakva dokumenta koje se odnose na pogubljenje poljskih ratnih zarobljenika 1940. godine. Ukrajinske vlasti su 2002. godine dostavile dokumenta koja se odnose na transfer poljskih zarobljenika iz logora u Starobelsku u zatvor NKVD u oblasti Harkova.

44. U 2001, 2002. i 2004. godini predsednik poljskog Instituta za narodno sećanje (INS) je često, ali neuspešno, kontaktirao Glavno vojno tužilaštvo Rusije želeći da dobije pristup spisima istrage.

45. Dvadeset i prvog septembra 2004. godine Glavno vojno tužilaštvo odlučilo je da obustavi krivični postupak br. 159, očigledno na osnovu toga što su lica koja su navodno odgovorna za zločin već umrla. Dvadeset i drugog decembra 2004. godine Međuresorska komisija za zaštitu državnih tajni označila je trideset i šest tomova dosijea predmeta – od ukupno 183 toma – oznakom „strogo poverljivo“, a daljih osam tomova oznakom „samo za internu upotrebu“. Odluka da se obustavi istraga dobila je oznaku „strogo poverljivo“ i njeno postojanje je otkriveno tek 11. marta 2005. na konferenciji za štampu Glavnog vojnog tužioca.

46. Ruska Država je odbila zahtev Suda da dostavi kopiju odluke od 21. septembra 2004. godine, pozivajući se na to da je reč o dokumentu koji je označen kao tajni. Iz navoda Države proizilazi da je istraga obustavljena na osnovu člana 24, st. 4 (1) Zakonika o krivičnom postupku, usled smrti osumnjičenog.

47. Od 9. do 21. oktobra 2005. godine tri tužioca iz INS koji su sproveli istragu o katinskom masakru i glavni stručnjak Centralne

komisije za gonjenje zločina protiv poljske nacije posetili su Moskvu na poziv Glavnog vojnog tužilaštva. Oni su proučili šezdeset i sedam tomova iz predmeta 159 koji nisu označeni kao tajni, ali im nije dozvoljeno da naprave kopije.

48. Osmog maja 2010. godine ruski predsednik D. Medvedev dao je predsedniku poljskog Parlamenta šezdeset i sedam tomova dosijea o katinskoj istrazi. Ukupno, prema informacijama dobijenim od Poljske, ruske vlasti su im predale overene kopije 148 tomova, koji sadrže oko 45.000 strana.

D. Postupak u vezi s predstavkom br. 55508/07

49. U 2003. godini Ševčik – poljski advokat koga su angažovali podnosilac predstavke Janovjec i majka podnosioca predstavke Tribovskog – obratio se Glavnom tužiocu Ruske Federacije sa zahtevom da mu se dostave dokumenti koji se odnose na Andžeja Janovjeca, Antonija Navratila i na treće lice.

50. Dvadeset i trećeg juna 2003. godine Glavno tužilaštvo je odgovorilo advokatu, obaveštavajući ga da Glavno vojno tužilaštvo istražuje krivični predmet koji se odnosi na pogubljenje poljskih oficira 1940. godine. U istrazi je 1991. godine otkriveno nekih dve stotine tela u Harkovskoj, Tverskoj i Smolenskoj oblasti i neka od njih su identifikovana, uključujući Navratila i Janovjeca. Njihova imena su takođe nađena na spisku zatvorenika iz logora u Starobelsku. Sva druga dokumenta koja se na njih odnose prethodno su uništena.

51. Četvrtog decembra 2004. godine Ševčik je formalno podneo zahtev Glavnom vojnom tužilaštvu da prizna prava Janovjeca i Tribovskog kao rođaka ubijenih poljskih oficira i da im da kopije dokumenata u vezi s postupkom, kao i ličnih dokumenata koja se odnose na Antonija Navratila i Andžeja Janovjeca.

52. Desetog februara 2005. godine Glavno vojno tužilaštvo odgovorilo je da su Antoni Navratil i Andžej Janovjec na spisku zarobljenika iz logora u Starobelsku koje je NKVD ubio 1940. godine i sahranio blizu Harkova. Nikakvi drugi materijali koji se tiču ovih pojedinaca nisu dostupni. Kopije dokumenata u vezi s postupkom mogu se dati samo zvanično priznatim žrtvama ili njihovim zastupnicima.

53. Kasnije su podnosioci predstavke Janovjec i Tribovski angažovali ruskog advokata, Bušujeva (*Bushuev*), koji je od Glavnog vojnog tužilaštva tražio dozvolu da prouči spise predmeta. Sedmog novembra 2006. godine Glavno vojno tužilaštvo obavestilo ga je da mu neće biti dozvoljen uvid u dosije zato što njegovi klijenti nisu u predmetu formalno priznati kao žrtve.

54. Advokat se obratio sudu zbog odbijanja Glavnog vojnog tužilaštva od 10. februara 2005. i 7. novembra 2006. godine. Naveo je, naročito, da status žrtve krivičnog dela treba da bude utvrđen pozivanjem na činjenice,

kao što je okolnost da li je pojedinac o kome je reč pretrpeo štetu od tog dela ili nije. Iz te perspektive posmatrano, odluka istražnih organa da nekoga priznaju kao žrtvu treba da bude shvaćena kao formalno prihvatanje takve činjenice. Advokat je tražio da podnosioci predstavke Janovjec i Tribovski budu priznati kao žrtve i da im se dozvoli uvid u spise predmeta.

55. Osamnaestog aprila 2007. godine Vojni sud moskovske komande odbio je pritužbu. Primetio je da se, iako su Antoni Navratil i Andžej Janovjec bili na spisku zatvorenika u logoru Starobelsk, njihovi posmrtni ostaci nisu nalazili među onima koje je istraga identifikovala. Shodno tome, prema mišljenju Vojnog suda, nije bilo pravnog osnova za pretpostavku da su umrli usled krivičnog dela o kome je reč. Što se tiče materijala u spisima predmeta, Vojni sud je primetio da je odluka o obustavljanju krivičnog postupka od 21. septembra 2004. godine proglašena za državnu tajnu i da, iz tog razloga, strani državljani ne mogu da imaju uvida u nju.

56. Dvadeset i četvrtog maja 2007. godine Vrhovni sud Ruske Federacije potvrdio je ovakvu odluku po žalbi, ponavljajući od reči do reči obrazloženje koje je dao Vojni sud.

E. Postupak u vezi s predstavkom br. 29520/09

57. Dvadesetog avgusta 2008. godine tim advokata koji zastupa podnosiocima predstavke pokrenuo je sudski postupak protiv odluke tužioca od 21. septembra 2004. godine. Oni su naveli da su rođaci podnosilaca predstavke bili među zarobljenim poljskim oficirima čije pogubljenje je naredio Politbiro Komunističke partije SSSR 5. marta 1940. godine. Međutim, podnosiocima predstavke nije priznat status žrtve u predmetu br. 159 i nisu mogli dostavljati podneske i zahteve, imati uvida u spise predmeta ili dobijati kopije odluka. Advokati su isto tako tvrdili da istraga nije bila delotvorna jer nije bilo pokušaja da se uzmu biološki uzorci od podnosilaca predstavke kako bi se identifikovali ekshumirani posmrtni ostaci.

58. Četnaestog oktobra 2008. godine Vojni sud moskovske komande odbio je žalbu. Ustanovio je da su 1943. godine Međunarodna komisija i Tehnička komisija poljskog Crvenog krsta iskopali posmrtnu ostatke i ponovo ih sahranili, bez identifikovanja ili prebrojavanja tela. Prilikom kasnijeg iskopavanja obavljenog 1991. godine identifikovana su samo dvadeset i dva lica, a rođaci podnosilaca predstavke nisu bili među njima. Vojni sud je konstatovao da imena rođaka podnosilaca predstavke jesu bila na spiskovima NKVD za logore Ostaškov, Starobelsk i Kozelsk; međutim, „katinska“ istraga ... nije utvrdila kakva je bila sudbina pomenutih pojedinaca“. Pošto njihova tela nisu identifikovana, nije bilo dokaza da su rođaci podnosilaca predstavke izgubili svoje živote usled krivičnog dela zloupotreba položaja (član 193-17 sovjetskog Krivičnog zakonika iz 1926) na koju se poziva odluka od 21. septembra 2004. godine. Shodno tome, nije

bilo osnova da se podnosiocima predstavke prizna status žrtve prema članu 42 Zakonika o krivičnom postupku. Štaviše, materijal sa oznakom tajnosti nije mogao biti učinjen dostupnim „predstavnicima stranih država“.

59. Advokati su podneli tužbu u kojoj su tvrdili da je nedostatak informacija o sudbini rođaka podnosioca predstavke rezultat nedelotvorne istrage. Dvadeset dva lica identifikovana su samo na osnovu vojnih identifikacionih kartica nađenih na mestu sahranjivanja, a istražitelji nisu preduzeli nikakve mere niti odredili bilo kakva forenzička ispitivanja u cilju identifikacije ekshumiranih posmrtnih ostataka. Štaviše, bila je javno poznata činjenica da su tokom iskopavanja 1943. godine pronađeni posmrtni ostaci 4.243 lica, među kojima je identifikovano 2.730 pojedinaca. Među identifikovanim su tri lica čiji su rođaci bili tužioc i u postupku. Davanje statusa žrtve tužiocima dozvolilo bi identifikaciju posmrtnih ostataka pomoću genetičkih metoda. Najzad, advokati su naglasili da spisi katinskog krivičnog predmeta ne sadrže bilo kakve informacije koje pružaju osnova za zaključak da je bilo koji od poljskih oficira koji je bio odveden iz NKVD logora preživio ili umro prirodnom smrću.

60. Dvadeset i devetog januara 2009. godine Vrhovni sud Ruske Federacije potvrdio je presudu od 14. oktobra 2008. u potpunosti. Ponovio je od reči do reči opširne stavove iz nalaza moskovskog Vojnog suda, ali je takođe dodao da odluka od 21. septembra 2004. godine ne može biti ukinuta jer je rok zastarelosti istekao i jer je postupak u pogledu određenih osumnjičenih obustavljen zbog „rehabilitacije“.

F. Postupak za skidanje oznake tajnosti s odluke od 21. septembra 2004. godine

61. Dvadeset i šestog marta 2008. godine ruska nevladina organizacija koja se bavi ljudskim pravima, *Memorial*, podnela je zahtev Glavnom vojnom tužilaštvu da se skine oznaka tajnosti s odluke od 21. septembra 2004. godine. U svom odgovoru od 22. aprila 2008. godine Tužilaštvo je obavestilo *Memorial* da nije nadležno za uklanjanje oznake tajnosti, što je 22. decembra 2004. potvrdila Međuresorska komisija za zaštitu državnih tajni (u daljem tekstu: Komisija).

62. Dvanaestog marta 2009. godine *Memorial* se obratio Komisiji radi skidanja oznake tajnosti s odluke od 21. septembra 2004. godine, tvrdeći da je oznaka tajnosti na materijalu o katinskoj istrazi moralno i pravno neprihvatljiva i da takođe predstavlja povredu člana 6 Zakona o državnim tajnama, koji isključuje stavljanje oznake tajnosti na bilo koju informaciju o kršenju ljudskih prava. Pismom od 27. avgusta 2009. godine Komisija je odgovorila organizaciji *Memorial* da je njihov zahtev razmotren i odbijen, ali nije dala druge detalje.

63. *Memorial* je osporio odluku Komisije o odbijanju pred moskovskim Gradskim sudom. Na ročištu 13. jula 2010. godine sud je pročitao pismo

Komisije od 25. juna 2010. upućeno predsedavajućem sudiji. U pismu se navodi da Komisija 22. decembra 2004. godine nije donela nikakvu odluku o stavljanju oznake tajnosti na odluku Glavnog vojnog tužilaštva od 21. septembra 2004. godine.

64. Posle ročišta zatvorenog za javnost, moskovski Gradski sud je 2. novembra 2010. godine odbio zahtev organizacije *Memorial* za skidanje oznake tajnosti, zaključujući konkretno sledeće:

„Sud je ustanovio da je 21. septembra 2004. Glavno vojno tužilaštvo donelo odluku o okončanju krivične istrage koju je 22. marta 1990. godine pokrenulo regionalno tužilaštvo ukrajinske SSR u Harkovu u vezi s otkrićem posmrtnih ostataka poljskih državljana u pošumljenoj zoni Harkova...

Istraga je kvalifikovala radnje niza poznatih visoko rangiranih zvaničnika SSSR kao zloupotrebu položaja, uz naročito otežavajuće okolnosti prema članu 193-17 (b) Krivičnog zakonika RSFSR. Krivični predmet u odnosu na ove zvaničnike je okončan na osnovu člana 24, st. 1(4) ruskog Zakonika o krivičnom postupku (na osnovu smrti okrivljenog lica). Predmet je u odnosu na druge okončan na osnovu člana 24, st. 1(2) (nije bilo krivičnog dela).

Glavno vojno tužilaštvo poslalo je nacrt odluke o okončanju krivičnog postupka Federalnoj službi bezbednosti radi dobijanja stručnog mišljenja o tome da li sadrži bilo kakve poverljive ili tajne informacije u smislu člana 9 Zakona o državnim tajnama, jer je Federalna služba bezbednosti imala pravo da postupi s informacijom prenetom u odluci Glavnog vojnog tužilaštva na način koji je smatrala odgovarajućim.

Komisija sastavljena od eksperata iz Federalne službe bezbednosti ustanovila je da je nacrt odluke Glavnog vojnog tužioca obuhvatao i informacije s kojih nije skinuta oznaka tajnosti. Osim toga, komisija je istakla da nacrt odluke sadrži informacije kojima je ograničen pristup...

Dvadeset i prvog septembra 2004. godine službenik Glavnog vojnog tužilaštva doneo je odluku o obustavljanju krivične istrage br. 159. U svetlu gore pomenutih zaključaka Federalne službe bezbednosti i na osnovu člana 5, st. 4 (2, 3) i člana 8 Zakona o državnim tajnama i tačke 80 predsedničkog ukaza br. 1203 od 30. novembra 1995. godine, dokument je označen kao strogo poverljiv ... Shodno tome, nema pravnog osnova da se odobri zahtev organizacije *Memorial* da odluka Glavnog vojnog tužioca kojom je odluka od 21. septembra 2004. godine označena kao tajna bude proglašena nezakonitom i neopravdanom...

U pogledu tvrdnje tužioca da informacije koje se odnose na kršenje zakona od strane državnih vlasti ili zvaničnika ne mogu biti proglašene niti državnom tajnom niti mogu dobiti drugu oznaku tajnosti u skladu s članom 7 Zakona o državnim tajnama, ovaj argument je bez osnova jer odluka Glavnog vojnog tužioca od 21. septembra 2004. sadrži obaveštajne i kontraobaveštajne informacije i informacije u vezi s operativnim i istražnim aktivnostima koje, u skladu s članom 4 Zakona o državnim tajnama, predstavljaju državnu tajnu...“

65. Dvadeset i šestog januara 2011. Vrhovni sud Ruske Federacije odbacio je žalbu koju je organizacija *Memorial* podnela protiv presude Gradskog suda.

G. Postupak za „rehabilitaciju“ rođaka podnosioca predstavki

66. Većina podnosioca predstavki se više puta obraćala različitim ruskim organima vlasti, prvo i pre svega Glavnom vojnom tužilaštvu, tražeći informacije o katinskoj krivičnoj istrazi i „rehabilitaciju“ svojih rođaka u skladu s odredbama Zakona o rehabilitaciji iz 1991. godine (vidi stav 86 u daljem tekstu).

67. Pismom od 21. aprila 1998. godine koje je poslato kao odgovor na zahtev za rehabilitaciju koji je poslala Ojcumila Volk, Glavno vojno tužilaštvo potvrdilo je da je njen muž, Vincenti Volk, bio u logoru u Kozelsku kao ratni zarobljenik i da je zatim pogubljen, zajedno s drugim zarobljenicima, u proleće 1940. godine. U pismu se navodi da će njen zahtev za rehabilitaciju biti razmatran tek po završetku krivične istrage.

68. Nakon obustavljanja istrage u predmetu br. 159 Vitomila Volk-Jezjerska tražila je od Glavnog vojnog tužilaštva 25. oktobra 2005. godine primerak odluke o obustavljanju istrage. Pismom od 23. novembra 2005. godine tužilaštvo je odbilo da joj dostavi tu odluku, pozivajući se na to da je ona označena kao strogo poverljiva. Osmog decembra 2005. godine poljska ambasada u Moskvi tražila je od tužilaštva objašnjenje o rehabilitaciji Volka. U pismu od 18. januara 2006. godine tužilaštvo je iznelo stav da nema pravnog osnova za rehabilitaciju Volka ili drugih poljskih državljana jer istraga nije utvrdila koja odredba Krivičnog zakonika iz 1926. godine je bila osnov za represiju kojoj su bili izloženi. U pismu od 12. februara 2007. godine sličnim rečima odbijen je još jedan zahtev istog tipa koji je podnela Volk.

69. Trinaestog marta 2008. godine Glavno vojno tužilaštvo odbacilo je zahtev za rehabilitaciju koju je podneo zastupnik u ime svih podnosioca predstavki. Tužilac je naveo da nije moguće odrediti pravni osnov za represiju koju su pretrpeli poljski državljanima 1940. godine. I pored postojanja nekih dokumenata u kojima je navedeno da su rođaci podnosioca predstavki iz logora NKVD u Ostaškovu, Kozelsku i Starobelsku bili prebačeni u Kalinjingrad, Smolensk i Harkov, udruženi naponi beloruskih, poljskih, ruskih i ukrajinskih istražitelja nisu doveli do pronalaženja bilo kakvih spisa krivičnih predmeta ili drugih dokumenata koji se odnose na njihovo gonjenje 1940. godine. U odsustvu takvih dokumenata nije bilo moguće utvrditi da li bi Zakon o rehabilitaciji bio primenjiv. Štaviše, tužilac je izjavio da posmrtni ostaci rođaka podnosioca predstavki nisu bili otkriveni među posmrtnim ostacima koji su pronađeni tokom vršenja ekshumacija.

70. Advokat je pred sudom osporio odluku tužioca o odbacivanju zahteva.

71. Dvadeset i četvrtog oktobra 2008. godine Kamovnički Okružni sud u Moskvi odbio je žalbu. Iako je sud potvrdio da su se imena rođaka podnosioca predstavki nalazila na spisku zarobljenika NKVD, on je istakao

da je samo dvadeset tela identifikovano na osnovu ekshumacija izvršenih u kontekstu predmeta br. 159 i da rođaci podnosilaca predstavki nisu bili među onima koji su identifikovani. Sud je dalje našao da nije bilo osnova za pretpostavku da je deset poljskih ratnih zarobljenika (rođaka podnosilaca predstavki) u stvari ubijeno, i da ruski advokati nemaju pravni interes kad je u pitanju rehabilitacija poljskih državljana.

72. Dvadeset i petog novembra 2008. godine moskovski Gradski sud odbacio je, na uopšten način, žalbu protiv presude Okružnog suda.

H. Izjava ruske Dume o katinskoj tragediji

73. Dvadeset i šestog novembra 2010. godine Državna дума, donji dom ruskog Parlamenta, usvojila je izjavu pod naslovom „O katinskoj tragediji i njenim žrtvama“ u kojoj se, konkretno, navodi sledeće:

„Pre sedamdeset godina streljane su hiljade poljskih državljana koji su kao ratni zarobljenici bili smešteni u logorima NKVD SSSR i zatvorima u zapadnim delovima ukrajinske SSR i beloruske SSR.

Zvanična sovjetska propaganda pripisala je odgovornost za ovo zverstvo, koje je nazvano zbirnim imenom Katinska tragedija, nacističkim zločincima... Početkom 1990-ih naša zemlja uložila je velike napore u cilju ustanovljavanja istine o Katinskoj tragediji. Priznato je da je masovno istrebljivanje poljskih državljana na teritoriji SSSR tokom Drugog svetskog rata bio samovoljan čin totalitarne države...

Objavljeni materijali koji su godinama bili čuvani u tajnim arhivama ne samo da pokazuju razmere ove užasne tragedije, već isto tako potvrđuju činjenicu da je Katinski zločin izvršen na osnovu neposrednih naredbi Staljina i drugih sovjetskih lidera...

Kopije mnogih dokumenata koji su čuvani u zatvorenim arhivama Politburoa Komunističke partije Sovjetskog Saveza već su predate poljskoj strani. Članovi Državne dume veruju da ovaj rad mora biti nastavljen. Neophodno je nastaviti s izučavanjem arhiva, proveravanjem spiskova žrtava, vraćanjem ugleda onih koji su nestali u Katinu i na drugim mestima, i otkrivanjem okolnosti ove tragedije ...“

II. RELEVANTNO MEĐUNARODNO PRAVO I PRAKSA

A. IV Haška konvencija

74. Konvencija (IV) o poštovanju zakona i običaja rata na kopnu, konkretno njen Aneks: Pravila o pravu i običajima rata na kopnu (Hag, 18. oktobar 1907) predviđaju sledeće:

„Čl. 4. Ratni zarobljenici su u vlasti neprijateljske vlade, ali ne i pojedinaца i vojnih jedinica koje su ih zarobile.

S njima se mora postupati čovečno.

...

Čl. 23. Osim zabrana ustanovljenih posebnim konvencijama, naročito je zabranjeno

–

...

(b) verolomno ubijati ili ranjavati lica koja pripadaju neprijateljskom narodu ili vojsci;

(c) ubijati ili ranjavati neprijatelja koji se, pošto je položio oružje ili ostao bez sredstava za odbranu, bezuslovno predao...

...

Čl. 50. Nikakva kolektivna kazna, novčana ili druga kazna, ne može se izreći protiv stanovništva zbog dela pojedinaca za koje ono ne može biti smatrano solidarno odgovornim.“

B. Ženevska konvencija

75. Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima (Ženeva, 27. juli 1929) predviđa sledeće:

„Čl. 2. Ratni zarobljenici su u vlasti neprijateljske vlade, ali ne pojedinaca ili formacija koje su ih zarobile.

S njima će se u svakom trenutku postupati čovečno i biće zaštićeni, naročito od akata nasilja, od uvreda i radoznalosti javnosti.

Protiv njih su zabranjene mere odmazde.

...

Čl. 61. Nijedan ratni zarobljenik neće biti osuđen, a da mu nije pružena prilika da se brani.

Nijedan ratni zarobljenik neće biti primoravan da prizna da je kriv za krivično delo za koje je optužen.

...

Čl. 63. Ratnom zarobljeniku će biti izrečena kazna samo od strane istih sudova i u skladu s istim postupkom kao kada je reč o licima koja pripadaju vojnim snagama Strane koja ga je zarobila.“

C. Povelja Međunarodnog vojnog tribunala

76. Član 6 Povelje (Statuta) Međunarodnog vojnog tribunala (Nirnberški tribunal) koji je osnovan u skladu sa sporazumom koji su 8. avgusta 1945. potpisale vlade SAD, Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i SSSR sadrži sledeće definicije zločina:

„Sledeća dela, ili bilo koje od njih, predstavljaju zločine koji spadaju u nadležnost Tribunala, i za njih će se odgovorati pojedinačno:

(a) **zločini protiv mira**: naime, planiranje, priprema, otpočinjanje ili vođenje agresivnog rata, ili rata suprotno međunarodnim ugovorima, sporazumima ili

garancijama, ili učesće u zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje bilo čega od gore pomenutog;

(b) **ratni zločini**: naime, povrede zakona ili običaja rata. Takve povrede uključice, ali neće biti na njih ograničene, ubistva, zlostavljanje ili deportaciju radi robovskog rada ili u bilo koju drugu svrhu civilnog stanovništva iz okupiranih teritorija ili na njima, ubistva ili zlostavljanje ratnih zarobljenika ili lica na moru, ubijanje talaca, pljačke javne ili privatne imovine, obesno razaranje velikih ili malih gradova ili sela, ili uništavanja koja nisu opravdana vojnim potrebama;

(c) **zločini protiv čovečnosti**: naime, ubistva, istrebljivanje, porobljavanje, deportacija i druga nečovečna dela protiv civilnog stanovništva, pre ili tokom rata; ili proganjanja na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi prilikom izvršenja bilo kog zločina ili u vezi s bilo kojim zločinom u nadležnosti Tribunala, bez obzira na to da li to jeste ili nije u suprotnosti s domaćim pravom zemlje u kojoj se počinjeno.“

77. Definicija je naknadno kodifikovana kao Načelo VI u Načelima međunarodnog prava priznatim u Povelji Nirnberškog tribunala i u presudi Tribunala, kako ga je formulisala Komisija za međunarodno pravo 1950. godine prema Rezoluciji 177 (II) Generalne skupštine Ujedinjenih nacija i potvrdila Generalna skupština.

D. Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti

78. Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti (26. novembar 1968), čija je strana ugovornica Ruska Federacija, konkretno predviđa sledeće:

Član I

„Ne postoji vremensko zastarevanje u pogledu sledećih zločina bez obzira na datum kada su počinjeni:

(a) ratni zločini prema definiciji u Povelji Međunarodnog vojnog suda, Nirnberg, od 8. avgusta 1945, potvrđenoj u rezolucijama 3 (I) od 13. februara 1946. godine i 95 (I) od 11. decembra 1946. godine, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija...

(b) zločini protiv čovečanstva bilo da su počinjeni u doba rata ili u doba mira prema definiciji u Povelji Međunarodnog vojnog suda, Nirnberg, od 8. avgusta 1945. godine i kao što je potvrđeno rezolucijama 3 (I) od 13. februara 1946. godine i 95 (I) od 11. decembra 1946. godine, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija...“

Član IV

„Države ugovornice ove konvencije obavezuju se da usvoje, u skladu sa svojim ustavnim postupkom, sve zakonodavne i druge mere koje su potrebne da se obezbedi da se zakonske i druge odredbe o zastarevanju ne odnose na gonjenje i kažnjavanje zločina pomenutih u članovima I i II ove konvencije i da se takve odredbe o zastarevanju, ako postoje, ukinu.“

E. Bečka konvencija o ugovornom pravu

79. Bečka konvencija o ugovornom pravu (23. maj 1969), čija je strana ugovornica Ruska Federacija, predviđa sledeće:

Član 26.
„Pacta sunt servanda“

„Svaki ugovor na snazi vezuje članice i one treba da ga dobronamerno izvršavaju.“

Član 27.
Unutrašnje pravo i poštovanje ugovora

„Jedna članica ne može se pozvati na odredbe svog unutrašnjeg prava da bi opravdala neizvršavanje ugovora...“

Član 28.
Nepovratna snaga ugovora

„Osim ako drukčija namera ne proizilazi iz ugovora ili nije na drugi način utvrđena, odredbe ugovora ne vezuju jednu članicu u pogledu akta ili činjenice koji su prethodili datumu stupanja na snagu ovog ugovora u odnosu na tu članicu ili situaciju koja je prestala da postoji tog datuma.“

F. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

80. Član 7 Pakta, čija je strana ugovornica Ruska Federacija, glasi:

„Niko ne može biti podvrgnut mučenju ili svirepim, nehumanim ili unižavajućim kaznama ili postupcima. Posebno je zabranjeno da se neko lice podvrgne medicinskom ili naučnom eksperimentu bez njegovog slobodnog pristanka.“

81. Opšti komentar br. 31 [80] Komiteta za ljudska prava, Priroda opštih pravnih obaveza nametnutih državama članicama Pakta, usvojen 29. marta 2004. godine (2187. zasedanje), glasi:

„4. Obaveze koje proističu iz Pakta i iz člana 2 su obavezujuće za sve zemlje članice u potpunosti. Izvršna, zakonodavna i pravosudna vlast, kao i ostale javne i državne ustanove, bez obzira na nivo (nacionalna, regionalna ili lokalna) mogu svojim radnjama da prouzrokuju odgovornost države. Izvršna vlast koja u najvećem broju slučajeva predstavlja državu u međunarodnoj sferi, kao i pred Komitetom, nema pravo da se pozove na nedostatak nadležnosti nekog drugog organa ukoliko je kršenje proisteklo iz njegove radnje i da na taj način traži oslobađanje od odgovornosti. Ovo shvatanje proizilazi direktno iz principa usvojenog u članu 27 Bečke konvencije o ugovornom pravu, prema kome ‘jedna članica ne može se pozvati na odredbe svog unutrašnjeg prava da bi opravdala neizvršenje ugovora’...“.

82. Na zasedanju održanom 3. aprila 2003. godine, Komitet za ljudska prava, ustanovljen na osnovu člana 28 Pakta izrazio je sledeće stavove

nakon razmatranja predstavke br. 886/1999, koja je u ime Natalije Šedko (*Natalia Schedko*) i Antona Bondarenka podneta protiv Belorusije:

„10.2 Komitet primećuje da nije osporavana tvrdnja podnositeljke predstavke da njena porodica nije obavještena ni o datumu, ni o času, ni o mestu pogubljenja njenog sina, niti o tačnom mestu gde je on naknadno sahranjen. S obzirom da država ugovornica nije osporavala ove tvrdnje, niti je dostavila bilo kakve relevantne podatke o tome kako se izvršavaju smrtne kazne, tvrdnjama podnositeljke mora se dati odgovarajući značaj. Komitet ima razumevanja za trajnu brigu i patnju koje trpi podnositeljka, kao majka osuđenog zatvorenika, usled trajne nesigurnosti u pogledu okolnosti koje su dovele do njegovog pogubljenja, kao i u pogledu mesta gde se nalazi njegov grob. Potpuna tajnovitost u vezi s datumom pogubljenja i mestom sahrane i odbijanje da se telo preda radi sahrane čine da se porodice osećaju zastrašeno i kažnjeno time što su namerno ostavljene u stanju nesigurnosti i mentalne patnje. Komitet smatra da početni propust vlasti da obaveste podnositeljku o zakazanom datumu pogubljenja njenog sina i njihovo naknadno uporno propuštanje da je obaveste o mestu gde je grob njenog sina predstavljaju nečovečno postupanje prema podnositeljki predstavke, u suprotnosti sa članom 7 Pakta.“

83. Na zasedanju 28. marta 2006. godine Komitet za ljudska prava izneo je sledeću konstataciju nakon što je razmatrao predstavku br. 1159/2003, koja je podneta u ime Mariam, Filipa (*Philippe*), Auguste i Tomasa (*Thomas*) Sankara protiv Burkine Faso:

„6.2 Komitet konstatuje razloge koje je iznela država ugovornica u prilog tvrdnji da je predstavka neprihvatljiva *ratione temporis*. Uzimajući u obzir i razloge koje su izneli podnosioci predstavke, Komitet je zaključio da treba razlikovati pritužbu koja se tiče Tomasa Sankare i pritužbu koja se tiče gđe Sankara i njene dece. Komitet je zaključio da je do smrti Tomasa Sankare, koja je možda bila u vezi s povredom više članova Pakta, došlo 15. oktobra 1987. godine, dakle pre nego što su Pakt i Fakultativni protokol stupili na snagu u odnosu na Burkinu Faso. Ovaj deo predstavke je, stoga, neprihvatljiv *ratione temporis*. Umrlica Tomasa Sankare od 17. januara 1988. godine, u kojoj se navodi da je umro prirodnom smrću – u suprotnosti s činjenicama, koje su poznate javnosti i koje je potvrdila država ugovornica ... – i propuštanje vlasti da ispravi umrlicu u periodu posle tog vremena mora se posmatrati u svetlu njihovog trajnog dejstva na gđu Sankara i njenu decu.

...

12.2 Kad je u pitanju navodna povreda člana 7, Komitet ima razumevanja za patnju i psihološki pritisak kojima su bili izloženi i koje i dalje trpe gđa Sankara i njeni sinovi, porodica čoveka ubijenog pod spornim okolnostima, zbog toga što još uvek ne znaju okolnosti smrti Tomasa Sankare, niti tačno mesto gde su njegovi posmrtni ostaci sahranjeni. Porodica Tomasa Sankare ima pravo da zna okolnosti njegove smrti, i Komitet ukazuje da nadležni organi moraju hitno i nepristrasno razmotriti svaku pritužbu koja se odnosi na radnje koje su zabranjene članom 7 Pakta. Pored toga, Komitet primećuje, kao što je to učinio i prilikom razmatranja prihvatljivosti, propust da se ispravi umrlica Tomasa Sankare od 17. januara 1988. godine, koja navodi prirodnu smrt nasuprot javno poznatim činjenicama, koje je država ugovornica potvrdila. Komitet smatra da odbijanje da se sprovede istraga o smrti Tomasa Sankare, odsustvo formalnog priznanja mesta na kome je sahranjen i propuštanje da se umrlica ispravi predstavljaju nečovečno postupanje prema gđi Sankara i njenim sinovima, u suprotnosti sa članom 7 Pakta...“

III. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Zakonik o krivičnom postupku Ruske Federacije (Zakon br. 174-FZ od 18. decembra 2001)

84. Član 24, st. 1 navodi sledeće razloge za obustavljanje krivičnog postupka:

„(1) nije bilo krivičnog dela;

(2) počinjena dela ne predstavljaju krivično delo;

...

(4) osumnjičeni ili optuženi je umro, osim u slučajevima kada krivični postupak treba da se nastavi radi rehabilitacije preminulog lica...“

85. Član 42 definiše „žrtvu“ kao pojedinca koji je pretrpeo fizičku povredu ili materijalnu ili nematerijalnu štetu usled krivičnog dela. Odluku da se pojedincu prizna status „žrtve“ može doneti smo islednik, istražni organ, tužilac ili sud.

B. Zakon o rehabilitaciji (Zakon br. 1761-I od 18. oktobra 1991)

86. Prema preambuli, svrha Zakona o rehabilitaciji je „rehabilitacija“ svih žrtava političke represije protiv kojih su se vodili postupci na teritoriji Ruske Federacije posle 7. novembra 1917. godine, pri čemu se pod terminom „rehabilitacija“ podrazumeva „povraćaj njihovih građanskih prava, uklanjanje svih drugih negativnih posledica samovoljnih radnji i plaćanje naknade na ime novčane štete“.

87. Član 1 definiše „političku represiju“ kao različite mere ograničavanja, uključujući lišavanje života ili slobode, koje je država nametnula iz političkih razloga, kao i svako drugo ograničenje prava ili sloboda onih pojedinaca koji su označeni kao društveno opasni po državu ili politički režim zbog svog klasnog ili društvenog porekla, etničke pripadnosti ili vere.

88. Član 2 proširio je primenu Zakona o rehabilitaciji na sve ruske državljane, bivše državljane SSSR, strane državljane i lica bez državljanstva koji su pretrpeli političku represiju na teritoriji Ruske Federaciji posle 7. novembra 1917. godine.

89. Član 3 određuje kategorije lica u odnosu na koja je „rehabilitacija“ moguća. Tačka (b) odnosi se na pojedince koji su bili izloženi krivičnopravnoj represiji na osnovu odluka Sveruske specijalne komisije (VeCheKa, ВЧК), Glavne političke direkcije (GPU, ГПУ), Narodnog komesarijata za unutrašnje poslove (NKVD, НКВД), Ministarstva državne bezbednosti (MGB, МГБ), tužilaca i njihovih stručnih tela, „specijalnih komisija“, trojki (*troika*) i drugih organa s pravosudnim funkcijama.

C. Određivanje državne tajne i skidanje oznake državna tajna u Rusiji

90. Prema preambuli, Zakon o državnim tajnama (Zakon br. 5485-I od 21. jula 1993) reguliše postupak za određivanje državnih tajni, stavljanje i skidanje oznake državna tajna s informacija i zaštiti informacija od interesa za nacionalnu bezbednost Ruske Federacije.

91. Član 5 sadrži spisak kategorija informacija koje predstavljaju državnu tajnu. U njega su uključene, naročito, sledeće:

„(4) obaveštajne informacije, kontraobaveštajne informacije i informacije u oblasti operativnih i istražnih aktivnosti, kao i one u oblasti protiv-terorističke delatnosti:

- u pogledu resursa, sredstava, izvora, metoda, planova i rezultata obaveštajnih, kontraobaveštajnih i operativnih i istražnih aktivnosti i njihovog finansiranja...

- u pogledu lica koja su saradivala ili saraduju na poverljivoj osnovi s organima vlasti koji su nadležni za obaveštajne, kontraobaveštajne i operativne i istražne aktivnosti.“

92. Član 7 sadrži spisak informacija koje ne mogu biti proglašene za državnu tajnu ili za poverljive. On se odnosi, konkretno, na sledeće informacije:

„- koje se tiču povreda ljudskih prava i sloboda pojedinaca i građana...

- koje se tiču povreda zakona od strane državnih organa i službenika.“

93. Član 13 reguliše postupak za skidanje oznake tajnosti sa informacije. On takođe predviđa sledeće:

„Vreme u kome će državne tajne ostati pod oznakom tajnosti ne sme biti duže od trideset godina. U izuzetnim slučajevima, Međuresorska komisija o zaštiti državnih tajni može produžiti ovaj period.“

94. Drugog avgusta 1997. godine Država je usvojila Uredbu o pripremi informacija koje imaju oznaku državna tajna za predaju stranim državama i međunarodnim organizacijama (br. 973). Predviđeno je da odluku o predaji takvih informacija može doneti Vlada Rusije na osnovu izveštaja koji priprema Međuresorska komisija o zaštiti državnih tajni (st. 3). Strana kojoj se dostavljaju informacije mora preduzeti mere da zaštiti poverljive informacije tako što će zaključiti međunarodni ugovor koji, između ostalog, uređuje postupak za prenos informacija, klauzulu o poverljivosti i postupak za rešavanje sporova (st. 4).

D. Krivični zakonik Ruske Federacije (Zakon br. 63-FZ 13. od 13. juna 1996)

95. Poglavlje 34 sadrži spisak zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva. Član 356 naročito zabranjuje „surovo postupanje prema ratnim

zarobljenicima ili civilima“, što je krivično delo za koje se može izreći kazna do dvadeset godina zatvora.

96. Član 78, st. 5 predviđa da krivična dela definisana u članovima 353 (rat), 356 (zabranjena sredstva ratovanja), 357 (genocid) i 358 (ekocid) ne zastarevaju.

PRAVO

I. DA LI ROĐACI PREMINULIH PODNOSILACA PREDSTAVKE IMAJU PRAVO DA BUDU STRANA U POSTUPKU

97. Posle smrti podnosioca predstavke Kšištofa Jana Maleviča 7. jula 2011. godine, njegov sin, Pjotr Malevič, obavestio je Sud o svojoj želji da umesto njega nastavi s postupkom koji je on pokrenuo.

98. Veće je ponovilo da je ranije Sud, u predmetima u kojima je podnosilac predstavke umro tokom postupka, uzimao u obzir izjave naslednika podnosioca predstavke ili bliskih članova porodice koji su izrazili želju da nastave postupak pred Sudom (vidi *Karner protiv Austrije* [*Karner v. Austria*], predstavka br. 40016/98, st. 25, ECHR 2003-IX, i *Dalban protiv Rumunije* [*Dalban v. Romania*] [VV], predstavka br. 28114/95, st. 39, ECHR 1999-VI). Veće je, stoga, prihvatilo da Pjotr Malevič preuzme postupak po predstavi koju je podneo njegov pokojni otac.

99. Podnositeljka predstavke Halina Mihalska umrla je 28. novembra 2012. godine. Pismom od 30. januara 2013. godine njen sin, Kazimjež Račinjski, izrazio je nameru da nastavi postupak umesto nje.

100. Veliko veće se uverilo da su i Pjotr Malevič i Kazimjež Račinjski najbliži rođaci preminulih podnosioca predstavke. Ono dalje primećuje da prihvatanje Veća da Pjotr Malevič bude strana u postupku pred Sudom nije osporavala nijedna od strana. Veliko Veće stoga ne vidi nijedan razlog da dođe do drugačijeg zaključka, bilo u pogledu Pjotra Maleviča ili, po analogiji, u pogledu Kazimježa Račinjskog.

101. Shodno tome, Sud prihvata da Pjotr Malevič i Kazimjež Račinjski preuzmu postupak koji su pokrenuli pokojni Kšištof Jan Malevič odnosno pokojna Halina Mihalska.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 2 KONVENCIJE

102. Podnosioci predstavke su se žalili da ruske vlasti nisu poštovale svoje obaveze koje imaju prema procesnom aspektu člana 2 Konvencije, koji od njih zahteva da sprovedu odgovarajuću i delotvornu istragu o smrti njihovih rođaka. Član 2 predviđa sledeće:

„1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

- a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
- b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;
- c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.“

A. Presuda Veća

103. Podsećajući da je u svojoj odluci o prihvatljivosti od 5. jula 2011. godine Sud spojio razmatranje prigovora Države koji se ticao njegove vremenske nadležnosti u odnosu na procesni aspekt člana 2 s razmatranjem merituma, Veće je razmatralo na početku da li ovaj prigovor treba usvojiti ili odbiti. U tom cilju, ono je razmotrilo primenjivu praksu Suda i načela koja uređuju vremenska ograničenja u pogledu procesnih obaveza država kako su formulisana u presudi u predmetu *Šilih protiv Slovenije* ([VV], predstavka br. 71463/01, st. 160-163, od 9. aprila 2009) i primenjena u nizu predmeta protiv Rumunije, Ukrajine i Hrvatske.

104. Kad je u pitanju prvi test – postojanje „suštinske veze“ koju zahteva prva rečenica stava 163 u presudi *Šilih*, Veće je smatralo da će standard „suštinske veze“ biti ispunjen samo ako protok vremena između događaja koji je razlog za postupak i datuma ratifikacije ostane razumno kratak. Osim toga, ukazalo je da značajan deo istražnih koraka koji su neophodni radi obezbeđivanja poštovanja procesnih obaveza iz člana 2 mora biti sproveden nakon datuma ratifikacije. Prema oceni Veća, nijedan od ovih uslova nije ispunjen u ovom predmetu, u kome je protok vremena između smrti (1940) i datuma ratifikacije (5. maj 1998) bio previše dug u apsolutnom smislu da bi ispunio standard „suštinske veze“. Isto tako, Veće nije moglo da nađe ništa u spisima ili podnescima strana u postupku što bi ukazalo na to da su posle ratifikacije preduzeti bilo kakvi procesni koraci koji bi po svom značaju bili poredivi s onima koji su sprovedeni pre datuma ratifikacije.

105. Veće je zatim razmatralo da li su okolnosti slučaja takve da opravdavaju zaključak da je veza između događaja koji je razlog postupka i datuma ratifikacije zasnovana na „potrebi da se obezbedi delotvorna zaštita garancija i vrednosti na kojima se zasniva Konvencija“ (stav 139), kao što je istaknuto u poslednjoj rečenici stava 163 u presudi *Šilih*. Pošto je to bio prvi predmet u kome je Sud pozvan da tumačenje ove odredbe, Veće je – inspirisano *Breknel* presudom (*Breknel protiv Ujedinjenog Kraljevstva*

[*Brecknell v. the United Kingdom*], predstavka br. 32457/04, od 27. novembra 2007) – to učinilo na sledeći način:

„Daleko od toga da je slučajno, upućivanje na temeljne vrednosti Konvencije ukazuje na to da bi događaj o kome je reč, da bi takva veza bila uspostavljena, morao biti većih razmera nego obično krivično delo i predstavljati negaciju samih temelja Konvencije, kao na primer, ratni zločini ili zločini protiv čovečnosti. Iako takvi zločini ne podležu zastarevanju na osnovu Konvencije o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti..., to ne znači da države imaju neprestanu obavezu da ih istražuju. Ipak, procesne obaveze mogu biti obnovljene ako informacije koje navodno bacaju novo svetlo na okolnosti takvih zločina postanu javno poznate nakon kritičnog datuma. Ne može svaka tvrdnja ili navod da pokrene novu obavezu sprovođenja istrage prema članu 2 Konvencije. S obzirom na suštinsku važnost ove odredbe, državni organi moraju imati sluha za svaku informaciju ili materijal koji imaju potencijal bilo da podrži zaključke prethodne istrage ili da dozvole da ranija istraga koja nije dovela do jasnih rezultata bude nastavljena... Ukoliko bi se otkrio novi materijal u periodu posle ratifikacije, i ukoliko on ima dovoljnu težinu i dovoljno je ubedljiv da zahteva novu fazu postupka, Sud će imati vremensku nadležnost da se uveri da je tužena Država izvršila svoje procesne obaveze prema članu 2 na način koji je saglasan s načelima utvrđenim kroz njegovu praksu.“ (stav 139, reference izostavljene)

106. Primenjujući ove kriterijume na predmet o kome je reč, Veće je zaključilo da je (1) masovno ubistvo poljskih zarobljenika od strane sovjetske tajne policije imalo osobine ratnog zločina, ali da (2) u periodu posle 5. maja 1998, nijedan dokaz koji bi po karakteru ili suštini mogao obnoviti procesnu obavezu da se sprovede istraga ili pokrenuti nova ili šira pitanja nije predstavljen niti otkriven. Shodno tome zaključilo je da nema nikakvih elemenata koji bi mogli predstavljati most od daleke prošlosti do nedavnog perioda posle ratifikacije i da nije pokazano da postoje posebne okolnosti koje bi opravdale vezu između smrti i ratifikacije.

107. U svetlu takvih razmatranja, Veće je zaključilo da Sud nema nadležnost *ratione temporis* da razmatra meritum pritužbe na osnovu člana 2 Konvencije.

B. Podnesci strana u postupku

1. Država (Rusija)

108. Država je tvrdila da treba pravno razlikovati dve situacije: jednu, kada je do povreda Konvencije došlo tokom perioda koji ne spada u vremensku nadležnost Suda, i drugu, kada povreda Konvencije „pravno uopšte nije postojala“ jer u datom trenutku Konvencija nije postojala. Prema mišljenju Države, ova razlika je bitna, pošto bi samo „pravno postojeća“ povreda člana 2 u njegovom materijalnom smislu – do koje je ipak moglo doći van vremenske nadležnosti Suda – mogla da pokrene procesne obaveze države prema članu 2 posmatranom u vezi sa članom 1 Konvencije. U predmetima koje je Sud ranije razmatrao, događaji koji su pokrenuli obavezu da se sprovede istraga odigrali su se nakon usvajanja Konvencije.

U ovom predmetu navodna povreda materijalnog aspekta člana 2 ne samo da je van vremenske nadležnosti Suda, već i *de jure* nije postojala pošto su „događaji u Katinu“ prethodili deset godina usvajanju Konvencije 4. novembra 1950. godine, a pedeset i osam godina ratifikovanju Konvencije od strane Rusije 5. maja 1998. godine. Prema mišljenju Države, to sprečava Sud da ispituje da li je Rusija poštovala svoje procesne obaveze. Uz to, Država je tvrdila da Sud nije imao nadležnost *ratione materiae* da kvalifikuje masakr u Katinu kao „ratni zločin“ sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava.

109. Država je navela da se ne može reći da je nastala bilo kakva obaveza da se istražuju „događaji u Katinu“, bilo kao pitanje domaćeg prava ili međunarodnog humanitarnog prava ili na osnovu Konvencije. Na domaćem nivou sprovedena je istraga o krivičnom delu koje je kažnjivo prema članu 193-17 (b) Krivičnog zakonika RSFSR iz 1926. godine (zloupotreba vlasti koja je izazvala ozbiljne posledice, koja je učinjena pod otežavajućim okolnostima) za koje je bio propisan rok zastarelosti od deset godina. Ruski Zakonik o krivičnom postupku iz tog vremena nalagao je da postupak bude obustavljen nakon isteka roka zastarelosti. Povrh toga, oficiri NKVD SSSR umrli su pre nego što su pokrenute krivične istrage. Kao pitanje domaćeg krivičnog postupka, njihova smrt je bila odvojeni pravni osnov koji je sprečavao da protiv njih budu pokrenuti ili vođeni krivični postupci. U međunarodnom pravu smrt osumnjičenih ili optuženih lica je takođe bila univerzalno prihvaćena kao osnov za odbijanje da se pokrene krivični postupak ili za njegovo obustavljanje (ovde se Država pozvala na predmet *Tužilac protiv Normana, Fofane i Kondeve* [*Prosecutor v. Norman, Fofana and Kondewa*], Specijalni sud za Sijera Leone, odluka pretresnog veća od 21. maja 2007, SCSL-04-14-T-776, i *Tužilac protiv Slobodana Miloševića* [*Prosecutor v. Slobodan Milošević*], Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, IT-02-54, Odluka o obustavljanju postupka od 14. marta 2006). Sa stanovišta države, bilo je jasno da je istraga u krivičnom predmetu br. 159 sprovedena „suprotno zahtevima krivičnog postupka, iz političkih razloga, kao gest dobre volje prema poljskim vlastima“.

110. Država je smatrala da, sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava, bar do 1945. godine nije postojala univerzalno obavezujuća odredba međunarodnog prava o definiciji ratnih zločina ili zločina protiv čovečnosti ili o pripisivanju odgovornosti i gonjenju takvih zločina. S obzirom na to da je Međunarodni vojni tribunal bio *ad hoc* tribunal, odredbe njegove Povelje, uključujući definicije zločina koje su sadržane u njoj, bile su ograničene na postupak koji se pred njim vodi protiv najvećih ratnih zločinaca koji su pripadali evropskim silama osovine. Država je zaključila da međunarodno pravo, onako kakvo je bilo 1940. godine, nije davalo dovoljno osnova da se „događaji u Katinu“ kvalifikuju kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid, osim ukoliko su mogli da se pripišu najvećim ratnim zločincima evropske osovine i da spadaju pod nadležnost Nirnberškog tribunala. Ipak,

na zahtev poljskih vlasti, ruski istražitelji su ispitali „verziju genocida“ i zaključili da nikakav zločin takve vrste nije bio počinjen jer su osumnjičeni imali čisto kriminalne motive, a ne nameru da unište, u celini ili delimično, neku nacionalnu, etničku, rasnu ili versku grupu (u skladu s definicijom iz članova 2 i 3 Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948).

111. Što se tiče procesne obaveze da se sprovede istraga kako je predviđeno Konvencijom, Država je ponovila prvo da je istraga u krivičnom predmetu br. 159 sprovedena iz političkih razloga, kao gest dobre volje, i da stoga ne može biti ocenjena sa stanovišta procesnih zahteva iz člana 2. Drugo, prema mišljenju Države, samo događaji koji su se odigrali nakon usvajanja Konvencije mogu da pokrenu bilo kakvu procesnu obavezu. Treće, nije se razumno moglo očekivati da ruske vlasti sprovedu delotvornu istragu nekih pedeset i osam godina posle događaja kada su svedoci već umrli, a ključni dokumenti su uništeni. Alternativno, Država je tvrdila da „Konvencija ne nameće [nije nametnula] nikakve konkretne obaveze... da se pruži zadovoljenje za povrede ili štetu koji su nastali pre... ratifikacije“ (ovde su se pozvali na *Kopecki protiv Slovačke [Kopecký v. Slovakia]* [VV], predstavka br. 44912/98, st. 38, ECHR 2004-IX). Drugim rečima, kada je Sud bio sprečen *ratione temporis* da istražuje okolnosti neke smrti, on nije mogao da ustanovi da li ona pokreće ili ne pokreće procesnu obavezu prema članu 2 (ovde su se pozvali na *Holodovi protiv Rusije [Kholodovy v. Russia]* (odluka), predstavka br. 30651/05, od 14. septembra 2006, i *Moldovan i drugi protiv Rumunije [Moldovan and Others v. Romania]* (odluka), predstavke br. 41138/98 i 64320/01, od 13. marta 2001).

112. Što se tiče odvojenosti procesne obaveze, Država je istakla da ne bi svaka smrt proizvela procesnu obavezu i da je Sud trebalo da istraži na početku da li su okolnosti smrti takve da ovde stvore takvu obavezu. Međutim, kada se smrt dogodi pre datuma ratifikacije, Sud ne bi imao vremensku nadležnost da izvede takvu analizu. Štaviše, načelo odvojenosti moralo je biti podvrgnuto određenim ograničenjima kako bi se izbeglo nepredvidivo širenje nadležnosti Suda i dejstva Konvencije. Prvo, protok vremena trebalo je da bude razumno kratak, što u ovom predmetu nije bio slučaj. Drugo, značajan deo istražnih koraka morao je biti sproveden nakon datuma ratifikacije. Ovaj kriterijum isto tako nije bio ispunjen u ovom predmetu. Najzad, kada je reč o potrebi da se obezbedi stvarna i delotvorna zaštita temeljnih vrednosti Konvencije, Država se složila da je događaj o kome je reč trebalo da bude većih razmera od običnog krivičnog dela. Međutim, što se tiče „događaja u Katinu“, Sud nije imao nadležnost, bilo *ratione temporis* ili *ratione materiae*, da ih ocenjuje sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava.

113. Država je naglasila da su svi najvažniji procesni koraci u katinskoj istrazi izvedeni u periodu između 1990. i 1995. i da se nikakav relevantni „novi materijal“ nije pojavio posle 5. maja 1998. godine. Nasuprot

navodima Poljske, odluka o poverljivosti određenih materijala nije se mogla posmatrati kao „novi materijal“ koji je podoban da ponovo pokrene procesnu obavezu prema članu 2. Takođe, ni navodno otkriće ukrajinskog spiska 2002. godine, koji se završio samo zahtevom da ukrajinske vlasti pruže objašnjenje.

2. Podnosioci predstavki

114. Podnosioci predstavki su priznali da je masakr u Katinu koji je izvršen 1940. bio čin koji je van vremenskog dometa Konvencije, i da Sud nema nikakve nadležnosti *ratione temporis* da se bavi materijalnim aspektima člana 2. Ipak, prema njihovom mišljenju, Sud treba da ima vremensku nadležnost da ispita da li je Rusija poštovala svoju procesnu obavezu prema članu 2, što je bila odvojena i autonomna dužnost koja je bila podobna da obaveže Državu čak i kada je smrt o kojoj je reč nastupila pre datuma ratifikacije.

115. Podnosioci predstavki su smatrali da suštinska veza neophodna da se uspostavi vremenska nadležnost Suda treba da bude zasnovana pre svega na „potrebi da se obezbedi da [su] garancije i temeljne vrednosti Konvencije zaštićene na stvaran i delotvoran način“ (podnosioci predstavke su se pozvali na *Šilih*, citirano gore u tekstu, st. 163 *in fine*). Sud se ranije pozivao na izraz „temeljne vrednosti Konvencije“ nalazeći da su određeni primeri govora mržnje, kao što je govor koji negira Holokaust ili opravdava ratne zločine, nespojivi s vrednostima Konvencije (ovde su se pozvali na *Garodi protiv Francuske [Garaudy protiv Francuske]* (odluka), predstavka br. 65831/01, ECHR 2003-IX (izvodi); *Vič protiv Nemačke [Witzsch protiv Nemačke]* (odluka), predstavka br. 7485/03, od 13. decembra 2005; i *Orban i drugi protiv Francuske [Orban and Others v. France]*, predstavka br. 20985/05, st. 35, od 15. januara 2009). S obzirom na to da se smatralo da je govor kojim se negira realnost zločina prema međunarodnom pravu u suprotnosti s temeljnim vrednostima Konvencije, isto rezonovanje bi trebalo da se primenjuje *a fortiori* na same radnje koje su podrivale samo značenje pravde i mira, što su fundamentalne vrednosti Konvencije kako su formulisane u preambuli. Prema stavu podnosilaca predstavki, pominjanje temeljnih vrednosti u stavu 163 presude u predmetu *Šilih* ukazivalo je da postoje neki primeri dela koji krše same temelje sistema Konvencije, čija bi priroda, razmere i ozbiljnost trebalo da Sudu daju nadležnost *ratione temporis* da ispita obavezu Države da sprovede delotvornu istragu.

116. Podnosioci predstavki su ostali pri tome da je masakr u Katinu bio zločin prema međunarodnom pravu. Poljski vojnici koje je zarobila Crvena armija imali su pravo na punu zaštitu koja se garantuje ratnim zarobljenicima, uključujući zaštitu od akata nasilja i surovosti koju pružaju odredbe Haške konvencije IV iz 1907. i Ženevske konvencije iz 1929. godine. Ubistvo poljskih ratnih zarobljenika 1940. godine bilo je nezakonit čin koji je predstavljao povredu članova 4, 23 (c) i 50 Haške konvencije IV i

članova 2, 46, 61 i 63 Ženevske konvencije. Iako SSSR nije bio strana ugovornica nijedne od ove dve konvencije, bio je dužan da poštuje univerzalno obavezujuća načela međunarodnog običajnog prava, koja su samo kodifikovana u tim konvencijama. Da je SSSR smatrao da je takva obaveza pravno obavezujuća bilo je jasno pokazano kroz činjenicu da je, na Nirnberškom suđenju, sovjetski tužilac pokušao da optuži nacističke vođe za ubistvo poljskih ratnih zarobljenika. Istrebljivanje poljskih ratnih zarobljenika predstavljalo je ratni zločin u smislu člana 6 (b) Nirnberške povelje, a streljanje civila je predstavljalo zločin protiv čovečnosti kako je definisan u članu 6 (c) Nirnberške povelje. Kvalifikovanje masakra u Katinu kao ratnog zločina, kao što je to učinio Nirnberški tribunal, moralo se posmatrati na objektivni način i nije zavisilo od toga ko je zaista počinio zločin. Štaviše, pogubljenje ratnih zarobljenika predstavljalo je ratni zločin i međunarodna zajednica ga je tretirala kao ratni zločin, što je činjenica koja je nedvosmisleno predstavljena u praksi sudova u posleratnim suđenjima ratnim zločincima. Budući da predstavlja zločin prema međunarodnom pravu, na masakr u Katinu u vreme kad je izvršen nije bio primenjiv institut zastarelosti, a nije ni u današnje vreme, i prateća obaveza da bude istražen opstala je do danas.

117. Podnosioci predstavki su dalje naveli dva činioca koji su potvrdili tezu da je Sud nadležan da presuđuje o ruskom poštovanju procesne obaveze iz člana 2. Prvo, Savet Evrope i Konvencija su nastali kao demokratske političke i pravne alternative masovnim povredama ljudskog dostojanstva koje su počinila dva totalitarna režima, nacizam i staljinizam. Masakr u Katinu izvršio je totalitarni režim čiji su ciljevi i vrednosti radikalno protivrečili onima iz Konvencije. Ako Konvenciju treba štiti stvarno i na delotvoran način, postojeće države ugovornice moraju sprovesti delotvorne istrage o totalitarnim zločinima. Drugo, delotvorna istraga o masakru u Katinu je preduslov za „rehabilitaciju“ ubijenih osoba kao žrtava političke represije i za povećanje javne svesti o totalitarnim zločinima.

118. Podnosioci predstavki su, dalje, smatrali da bi čak i prema „testu novog materijala“ koji je ustanovljen i primenjen u presudi Veća, Sud mogao da ima nadležnost da ispita da li Rusija poštuje procesne obaveze prema članu 2, pretpostavljajući da se zahtevani novi element ne ograničava samo na to da su važni novi dokazi postali poznati u periodu posle ratifikacije, već da isto tako uključuju nove i dovoljno važne procesne činjenice. Ovaj test bi isto tako trebalo da obuhvati predmete u kojima su domaće vlasti propustile da prikupe nove dokaze ili kada su usvojile zaključke koji u potpunosti protivreče prethodnim nalazima ili istorijskim činjenicama. Iako odluka o zatvaranju istrage po sebi nije novi materijal za istragu, mogla bi predstavljati novi procesni događaj koja je od značaja u kontekstu člana 2 Konvencije, naročito zato što je označavala iznenadnu promenu u istrazi. Štaviše, pošto je značajan deo spisa istrage postao poverljiv, a isti status je dobila i konačna odluka u istrazi, postojali su

snažni razlozi da se pretpostavi da je do nagle i radikalne promene u istrazi došlo usled novih relevantnih otkrića.

119. Prelazeći na meritum pritužbe prema članu 2, podnosioci predstavki su izjavili da ruska istraga nije ispunila osnovne zahteve te odredbe. Ruske vlasti nisu pružile objašnjenje za razliku između broja ubijenih osoba (21.857) i mnogo manjeg broja onih koji se pominju kao „nestali“ (1,803). Nisu sprovele sveobuhvatne ekshumacije na svim lokacijama gde su obavljena sahranjivanja. Odbijen je zahtev podnosilaca predstavki da dobiju status oštećene strane u postupku i istraga nije bila transparentna u tom pogledu. Najzad, istraga nije usmeravana ka identifikovanju počinitelja i njihovom dovođenju pred lice pravde. Podnosioci predstavki citirali su imena dva visoko rangirana sovjetska funkcionera koji su bili dovođeni u vezi s masakrom implicated u Katinu i koji su tokom 1990-ih još uvek bili živi.

3. Poljska

120. Poljska je tvrdila da bi tumačenje „klauzule o posebnim okolnostima“ u poslednjoj rečenici stava 163 presude u predmetu *Šilih* trebalo da uzme u obzir posebnu prirodu počinjenih dela, koja su prema međunarodnom pravu predstavljala ratne zločine. Uz to, Sud treba da uzme u obzir sledeće činioce: (1) istraga o masakru u Katinu nije bila moguća iz političkih razloga pre 1990. godine; (2) istraga je vođena šest godina nakon što je Rusija ratifikovala Konvenciju; (3) postojao je značajan broj pojedinaca koji su imali legitiman interes da se ustanove okolnosti masakra; i (4) još uvek je postojao niz mogućnosti da se nastavi istraga.

121. Poljska je, dalje, navela da su ruski tužilački organi između 1998. i 2004. godine, u okviru istrage o Katinu, preduzeli niz procesnih radnji koje su za rezultat imale nove dokaze za koje se može tvrditi da su bili podobni da „ožive“ procesnu obavezu prema članu 2. Oni su obuhvatali: (1) razmenu korespondencije u 2002. godini između ruskih i ukrajinskih tužilaca o katinskom zločinu; (2) slanje više od 3.000 zahteva ruskim centrima za lične podatke radi dobijanja informacija o sudbini poljskih državljana čija imena su se nalazila na „ukrajinskom katinskom spisku“; (3) poljsko-ruske bilateralne konsultacije; (4) podnošenje više od devedeset zahteva od strane rođaka katinskih žrtava; (5) nalaganje dva veštačenja o pravnoj kvalifikaciji masakra u Katinu; i (6) odluku o stavljanju oznake tajnosti na spise predmeta.

122. Prelazeći na meritum pritužbe po osnovu člana 2, Poljska je tvrdila da katinska istraga nije bila delotvorna. S jedne strane, ruski tužioci su potvrdili da su rođaci podnosilaca predstavke pogubljeni 1940. godine, ali su ih, s druge strane, ruski vojni sudovi proglasili nestalim osobama. Ruske vlasti nisu uzele dokaze od podnosilaca predstavki, niti uložile bilo kakve napore da sprovedu forenzička ispitivanja ili da pronađu dokumenta. Netačno su ocenile dokaze koje im je poljska strana dostavila i pogrešno su

kvalifikovale masakr u Katinu kao zloupotrebu položaja. Podnosiocima predstavki nije dato pravo da učestvuju u istrazi i nije im dat procesni status oštećenih strana. Najzad, stavljanjem oznake tajnosti na značajan deo spisa predmeta, ruske vlasti su propustile da postignu pravičnu ravnotežu između javnog interesa da se otkriju zločini totalitarne prošlosti i privatnog interesa podnosilaca predstavki da se ustanove okolnosti smrti njihovih rođaka.

4. Treće strane

(a) *Open Society Justice Initiative*

123. Organizacija *Open Society Justice Initiative* navela je da Države imaju obavezu, prema Konvenciji i običajnom međunarodnom pravu, da istraže ratne zločine i zločine protiv čovečnosti sve dotle dok je to praktično izvodljivo. Ova obaveza je bila implicitna u zabrani primene instituta zastarelosti na takve zločine i nije bila ograničena nikakvom vremenskom kvalifikacijom. Istina je da je sprovođenje delotvornih istraga postajalo sve veći izazov kako je vreme prolazilo; međutim, postojeća praksa domaćih i međunarodnih sudova da prihvate nadležnost nad prošlim kršenjima ukazuje da je uspešno gonjenje moguće čak i mnogo decenija nakon događaja. Treća strana pozvala se na presude Suda u predmetima *Breknel* i *Varnava* i na praksu Inter-američkog suda za ljudska prava u predmetima *Heliodoro Portugal protiv Paname* [*Heliodoro Portugal v. Panama*] (presuda od 12. avgusta 2008) i *Gomeš Lund protiv Brazila* [*Gomes Lund v. Brazil*] (presuda od 24. novembra 2010). Treća strana tvrdila je da je delotvorna istraga o zločinima u Drugom svetskom ratu i dalje moguća posle 1998. godine. Oni su naveli primere istraga o zločinima iz nacističkog doba izvršenim u Nemačkoj, Mađarskoj, Italiji i Poljskoj, od kojih su neke za rezultat imale uspešna gonjenja uprkos starosti optuženika. Pored toga, 2012. godine jedan britanski sud je dozvolio da se nastavi parnični postupak za naknadu štete protiv britanske Vlade u vezi s navodnim aktima mučenja tokom ustanka u Keniji koji se dogodio između 1952. i 1961. godine.

124. Treća strana je isto tako navela da pravo na istinu, kad se gleda pojedinačno, pretpostavlja pristup rezultatima istrage, kao i arhiviranim i otvorenim istražnim spisima. Ovakav uvid je neophodan kako bi se sprečile povrede, suzbijala nekažnjivost i održala vera javnosti u vladavinu prava (ovde su se pozvali na *Keli i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*Kelly and Others v. the United Kingdom*, predstavka br. 30054/96, st. 118, od 4. maja 2001). Kada je reč o pravu na istinu, stavljanje oznake tajnosti na informacije koje se tiču povreda ljudskih prava bilo je dozvoljeno samo u izuzetnim okolnostima, nakon što se pokaže da postoji ubedljiv državni interes, koji se može osporiti pred sudom i za ograničeni vremenski period, pod uslovom da nisu bili dostupni manje restriktivni načini. Treća strana dostavila je zaključke jedne studije o zakonima koji regulišu pravo na informacije u devedeset i tri države, iz koje se videlo da četrdeset i četiri

među njima izričito zahtevaju da informacije budu objavljene kada je javni interes za objavljivanje pretežniji od bilo kakvog interesa za očuvanje tajnosti. Objektivna rekonstrukcija istine o povredama prava u prošlosti bila je ključna kako bi se narodima omogućilo da uče iz svoje istorije i da preduzmu mere kako bi se sprečili budući zločini (UNCHR, Ažurirani skup načela za zaštitu i promovisanje ljudskih prava kroz akcije kojima se suzbija nekažnjivost [Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights Through Action to Combat Impunity], Rezolucija 2005/81, 8. februar 2005, Načela 2 i 3).

(b) *Amnesty International*

125. Organizacija *Amnesty International* je navela da se obaveza da se istraže ratni zločini i zločini protiv čovečnosti proteže na takve zločine koji su izvršeni pre izrade nacrtu i stupanja na snagu Konvencije. Ubijanje i zlostavljanje ratnih zarobljenika i civila bilo je zabranjeno prema običajnom međunarodnom pravu 1939. godine, i države su imale obavezu da istraže i gone ratne zločine mnogo pre 1939. godine, bez zastarelosti (ovde su se pozvali na *Kononov protiv Letonije [Kononov v. Latvia]* [VV], predstavka br. 36376/04, st. 186 i 232, ECHR 2010, i na presude Inter-američkog suda za ljudska prava u *Velasquez-Rodriguez protiv Hondurasa [Velásquez-Rodríguez v. Honduras]*, od 29. jula 1988, st. 174, i *Gomeš Lund protiv Brazila [Gomes Lund v. Brazil]*, od 24. novembra 2010, st. 108). Treća strana je naglasila da je Inter-američki sud u više navrata ustanovio povredu obaveze da se istraže, gone i kazne radnje koje su se dogodile pre ratifikacije Američke konvencije o ljudskim pravima od strane tužene Države (ovde su citirali presudu *Gomeš Lund* kao i *Almonacid Arellano protiv Čilea [Almonacid Arellano v. Chile]*, od 26. septembra 2006, st. 151). Istakli su da protok vremena nije izmenio obavezu države da sprovede istragu i da pruži odgovarajuće, delotvorne lekove žrtvama. Pravo žrtava na delotvoran pristup pravdi uključivalo je pravo na saslušanje i pravo na potpuno obeštećenje, što je obuhvatalo sledeće elemente: restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, zadovoljenje i garancije da se povreda neće ponoviti (navedeni su zaključci Interameričkog suda u *Gomeš Lund*, st. 261-262, 277 i 297). Najzad, treća strana je navela, opet pozivanjem na presudu *Gomeš Lund* (st. 241-242), da je propust da se sprovede delotvorna istraga na negativan način uticao na pravo članova porodice da se s njima postupa čovečno.

(c) *Memorial (Moskva), EHRAC (London) i Transitional Justice Network (Eseks)*

126. Ove tri organizacije su navele da Generalna skupština UN, inter-američki sistem ljudskih prava i međunarodno ugovorno pravo sadrže obavezu da se istraže i gone ratni zločini s ciljem da se žrtvama, njihovim

porodicama, široj društvenoj zajednici i međunarodnoj zajednici pruži precizan i transparentan odgovor o povredama prava. Pravo porodica da znaju sudbinu svojih nestalih ili umrlih rođaka je bilo samostalna komponenta obaveze da se sprovede istraga koja je kodifikovana norma običajnog međunarodnog prava (ovde su se naročito pozvali na pravilo 117, *Običajno međunarodno humanitarno pravo [Customary International Humanitarian Law]*, tom I, Studija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta o običajnom međunarodnom pravu [International Committee of the Red Cross Study of Customary International Law], 2005, i na praksu Inter-američkog suda za ljudska prava). Oni su takođe dali prikaz različitih postupanja država koja se odnose na osnivanje komisija za istinu ili sličnih istražnih tela kao odgovor na izvršenje međunarodnih zločina, uključujući detaljne informacije o mandatima i funkcijama ovih komisija.

C. Ocena Suda

127. Država je iznela prethodni prigovor u odnosu na nadležnost Suda *ratione temporis* da se bavi meritumom pritužbe koju su podneli podnosioci predstavki na osnovu procesnog aspekta člana 2 Konvencije. Shodno tome, Sud treba najpre da ispita da li bi ovaj prigovor trebalo prihvatiti.

1. Opšta načela

128. Sud ponovo podseća da odredbe Konvencije ne obavezuju stranu ugovornicu u odnosu na bilo koju radnju ili činjenicu koji su se dogodili ili na bilo koju situaciju koja je prestala da postoji pre datuma stupanja na snagu Konvencije za stranu ugovornicu („kritični datum“). To je načelo koje je ustanovljeno u praksi Suda na osnovu opšteg pravila međunarodnog prava sadržanog u članu 28 Bečke konvencije o ugovornom pravu od 23. maja 1969. godine (vidi *Varnava i drugi protiv Turske [Varnava and Others v. Turkey]* [VV], predstavke br. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, st. 130, ECHR 2009; *Šilih protiv Slovenije [Šilih v. Slovenia]* [VV], predstavka br. 71463/01, st. 140, od 9. aprila 2009; i *Blečić protiv Hrvatske [Blečić v. Croatia]* [VV], predstavka br. 59532/00, st. 70, ECHR 2006-III).

129. Kada su se neka radnja, propust ili odluka koji su navodno predstavljali povredu Konvencije dogodili pre nego što je Konvencija stupila na snagu, ali je postupak za dobijanje zadovoljenja za tu radnju pokrenut ili se nastavio nakon njenog stupanja na snagu, ovi postupci ne mogu se posmatrati kao deo činjenica/okolnosti koje predstavljaju navodnu povredu i ne mogu uvesti predmet u vremensku nadležnost Suda (vidi *Varnava i drugi*, st. 130, i *Blečić*, st. 77-79, citirano gore u tekstu).

130. Mada je tačno da od kritičnog datuma nadalje sve radnje i propusti države moraju biti u skladu s Konvencijom, Konvencija ne nameće nikakve posebne obaveze državam ugovornicama da pruže zadovoljenje za povrede

ili štetu koje su nastale pre tog datuma (vidi *Kopecki protiv Slovačke [Kopecký v. Slovakia]* [VV], predstavka br. 44912/98, st. 38, ECHR 2004-IX). Tako je, da bi se ustanovila vremenska nadležnost Suda, nužno da se utvrdi, u svakom konkretnom slučaju, tačno vreme navodne povrede. Pri tome, Sud mora uzeti u obzir i činjenice na koje se podnosilac predstavke žalio i opseg prava po Konvenciji koje je navodno povređeno (vidi *Varnava i drugi*, st. 131, i *Blečić*, st. 72 i 81-82, oba citirana gore u tekstu).

131. Sud se bavio nizom slučajeva u kojima činjenice koje se odnose na materijalni aspekt člana 2 ili 3 nisu bile u vremenskoj nadležnosti Suda, dok su činjenice koje su se odnosile na procesni aspekt, odnosno kasnije postupke, bar delimično spadale u nadležnost Suda (za sumarni prikaz prakse Suda vidi *Šilih*, st. 148-152, citirano u gornjem tekstu).

132. Sud je zaključio da se procesna obaveza da se sprovede delotvorna istraga prema članu 2 razvila u odvojenu i autonomnu obavezu. Iako je podstaknuta činjenicama koje se tiču materijalnog aspekta člana 2, može se smatrati da predstavlja odvojenu obavezu koja proističe iz člana 2, koja može da obaveže državu čak i kada se smrt dogodila pre kritičnog datuma (vidi *Varnava i drugi*, st. 138, i *Šilih*, st. 159, oba citirana u gornjem tekstu).

133. Ipak, imajući u vidu načelo pravne sigurnosti, vremenska nadležnost Suda u pogledu poštovanja obaveze prema članu 2 kada je reč o smrtnim slučajevima koji su se dogodili pre kritičnog datuma nije bez ograničenja (vidi *Šilih*, st. 161, citirano u gornjem tekstu). U presudi u predmetu *Šilih* Sud je definisao granice svoje vremenske nadležnosti na sledeći način:

„162. Prvo, jasno je da kada je smrt nastupila pre kritičnog datuma, samo procesne radnje i/ili propusti koji su se dogodili posle tog datuma spadaju u vremensku nadležnost Suda.

163. Drugo, mora postojati suštinska veza između smrti i stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tuženu Državu da bi postojala procesna obaveza koju nameće član 2.

Tako je značajan deo procesnih koraka koje zahteva ova odredba – koji uključuju ne samo delotvornu istragu o smrti osobe o kojoj je reč, već i pokretanje odgovarajućeg postupka radi određivanja uzroka smrti i radi utvrđivanja odgovornosti počinitelaca – bio ili je trebalo da bude sproveden posle kritičnog datuma.

Međutim, Sud ne isključuje da bi u određenim okolnostima veza mogla biti zasnovana i na potrebi da se obezbedi da garancije i temeljne vrednosti Konvencije budu zaštićeni na stvarni i delotvoran način.“

134. U presudi u predmetu *Varnava*, Sud je razjasnio važnu razliku koju treba napraviti između obaveze da se istraži neka sumnjiva smrt i obaveze da se istraži sumnjivi nestanak:

„148. ... Nestanak je poseban fenomen, karakterističan po stalnoj neizvesnosti i odsustvu odgovornosti, pri čemu je prisutan nedostatak informacija ili čak i namerno prikrivanje ili zamagljivanje onoga što se dogodilo... Ova situacija često veoma dugo traje, produžavajući agoniju žrtvinih rođaka. Stoga se ne može reći da je nestanak,

jednostavno „trenutni“ čin ili događaj; dodatni element koji ga čini posebnim je to da nema naknadnih informacija o tome gde se nalazi i kakva je sudbina nestale osobe, pa to postaje trajna situacija. Zato će procesna obaveza, potencijalno, opstati sve dok se ne sazna sudbina nestale osobe; trajno propuštanje da se sprovede neophodna istraga smatraće se trajnom povredom. ... To je tako čak i kada se, na kraju, smrt može pretpostaviti.“

135. Sud je dalje naglasio da je zahtev da se smrt dogodila i da su istražni koraci preduzimani kratko vreme pre datuma stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tuženu Državu – kao što je rečeno u presudi u predmetu *Šilih* – primenjen samo u kontekstu ubistava ili sumnjivih smrti, gde je suštinski činjenični element, gubitak života žrtve, bio poznat sa sigurnošću, čak i kada tačan uzrok ili krajnja odgovornost to nisu bili. U takvim slučajevima procesna obaveza nije trajnog karaktera (vidi *Varnava i drugi*, citirano u gornjem tekstu, st. 149).

2. Skorašnja praksa Suda

136. Posle presude u predmetu *Šilih*, načela koja su određivala vremensku nadležnost Suda u odnosu na „odvojenu“ obavezu da se istraži smrt pojedinca, koja proističe iz člana 2 Konvencije, primenjena su u velikom broju predmeta.

137. Pojedinačno najveću grupu takvih predmeta predstavljale su pritužbe protiv Rumunije u vezi s navodno nedelotvornom istragom smrti demonstranata tokom rumunske revolucije decembra 1989. godine, povodom kojih je Sud našao da ima nadležnost usled činjenice da su u vreme kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Rumuniju postupci još uvek bili u radu u tužilaštvu (vidi *Udruženje „21. decembar 1989. i drugi protiv Rumunije [Association „21 December 1989“ and Others v. Romania]*, predstavke br. 33810/07 i 18817/08, od 24. maja 2011; *Pastor i Ciklete protiv Rumunije [Pastor and Țiclete v. Romania]*, predstavke br. 30911/06 i 40967/06, od 19. aprila 2011; *Lapușan i drugi protiv Rumunije [Lăpușan and Others v. Romania]*, predstavke br. 29007/06, 30552/06, 31323/06, 31920/06, 34485/06, 38960/06, 38996/06, 39027/06 i 39067/06, od 8. marta 2011; *Șandru i drugi protiv Rumunije [Șandru and Others v. Romania]*, predstavka br. 22465/03, od 8. decembra 2009; i *Agache i drugi protiv Rumunije [Agache and Others v. Romania]*, predstavka br. 2712/02, od 20. oktobra 2009). Slično je zaključeno u dva kasnija predmeta koji se tiču nasilnih incidenata koji su se dogodili u junu 1990. godine (vidi *Mokanu i drugi protiv Rumunije [Mocanu and Others v. Romania]*, predstavke br. 10865/09, 45886/07 i 32431/08, od 13. novembra 2012) i u septembru 1991. godine (vidi *Krainițeanu i Frumușanu protiv Rumunije [Crăinițeanu and Frumușanu v. Romania]*, predstavka br. 12442/04, od 24. aprila 2012).

138. S izuzetkom predmeta *Tuna protiv Turske* koji je za povod imao smrt u policijskom pritvoru do koje je došlo približno sedam godina pre

nego što je Turska priznala pravo na pojedinačnu predstavku (vidi *Tuna protiv Turske* [*Tuna v. Turkey*], predstavka br. 22339/03, st. 57-63, od 19. januara 2010), u drugim skorašnjim predmetima za smrt o kojoj je reč nije se tvrdilo da je bila posledica bilo kakvih radnji državnih organa i prethodila je datumu stupanja na snagu od jedne do četiri godine, a značajan deo postupka se odvijao posle tog datuma (vidi *Kudra protiv Hrvatske* [*Kudra v. Croatia*], predstavka br. 13904/07, st. 110-112, od 18. decembra 2012: četiri godine, slučajna smrt usled nemara privatne kompanije; *Igor Ševčenko protiv Ukrajine* [*Igor Shevchenko v. Ukraine*], predstavka br. 22737/04, st. 45-48, od 12. januara 2012: tri godine, saobraćajna nesreća; *Bajić protiv Hrvatske* [*Bajić v. Croatia*], predstavka br. 41108/10, st. 62, od 13. novembra 2012: četiri godine, lekarski nemar; *Dimovi protiv Bugarske* [*Dimovi v. Bulgaria*], predstavka br. 52744/07, st. 36-45, od 6. novembra 2012: tri godine, smrt usled požara; *Velčea i Mazare protiv Rumunije* [*Velcea and Mazăre v. Romania*], predstavka br. 64301/01, st. 85-88, od 1. decembra 2009: jedna godina, porodična svađa; *Trufin protiv Rumunije* [*Trufin v. Romania*], predstavka br. 3990/04, st. 32-34, od 20. oktobra 2009: dve godine, ubistvo; i *Ljubov Efimenko protiv Ukrajine* [*Lyubov Efimenko v. Ukraine*], predstavka br. 75726/01, st. 65, od 25. novembra 2010: četiri godine, razbojništvo i ubistvo). U dva predmeta činjenica da su rođaci podnosioca predstavke izgubili živote dok su bili u vlasti pobunjenika ili paravojnih formacija sedam odnosno šest godina pre kritičnog datuma nije sprečila Sud da razmatra meritum pritužbe prema procesnom aspektu člana 2 (vidi *Pačaci i drugi protiv Turske* [*Paçacı and Others v. Turkey*], predstavka br. 3064/07, st. 64-66, od 8. novembra 2011, i *Jularić protiv Hrvatske* [*Jularić v. Croatia*], predstavka br. 20106/06, st. 38 i 45-46, od 20. januara 2011). Isto tako, ni trinaestogodišnji period koji je prošao od smrti sina podnosiateljke predstavke u tuči do stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Srbiju nije tumačen tako da preteže u odnosu na značaj procesnih radnji koje su preduzete posle kritičnog datuma (vidi *Mladenović protiv Srbije* [*Mladenović v. Serbia*], predstavka br. 1099/08, st. 38-40, od 22. maja 2012).

139. Sud je isto tako razmatrao jedan broj predmeta u kojima je podnosilac predstavke navodno bio podvrgnut postupanju kakvo je zabranjeno članom 3 Konvencije u nekom trenutku pre kritičnog datuma. Sud je zaključio da ima nadležnost da ispita da li je postupanje tužene države – u periodu posle stupanja na snagu – u skladu s procesnim aspektom člana 3 koji zahteva od nje da sprovede delotvornu istragu o policijskoj brutalnosti (vidi *Jacenko protiv Ukrajine* [*Yatsenko v. Ukraine*], predstavka br. 75345/01, st. 40, od 16. februara 2012, i *Stanimirović protiv Srbije* [*Stanimirović v. Serbia*], predstavka br. 26088/06, st. 28-29, od 18. oktobra 2011), silovanju (vidi *P.M. protiv Bugarske* [*P.M. v. Bulgaria*], predstavka br. 49669/07, st. 58, od 24. januara 2012) i zlostavljanju od

strane privatnog pojedinca (vidi *Otašević protiv Srbije [Otašević v. Serbia]*, predstavka br. 32198/07, od 5. februara 2013).

3. Razjašnjenje kriterijuma iz predmeta Šilih

140. Bez obzira na to što stalno raste broj presuda u kojima je Sud odredio svoju nadležnost *ratione temporis* pozivanjem na kriterijume usvojene u predmetu *Šilih*, njihova primena u praksi je ponekad dovela do nesigurnosti, zbog čega je poželjno da se pruži dalje razjašnjenje.

141. Kriterijumi sadržani u stavovima 162 i 163 presude u predmetu *Šilih* (citirano u stavu **Error! Reference source not found.** gore) mogu se sažeti na sledeći način. Prvo, kada je smrt nastupila pre kritičnog datuma, vremenska nadležnost Suda će se proširiti samo na procesne radnje ili propuste u periodu posle tog datuma. Drugo, procesna obaveza stupiće na snagu samo ako je postojala „suštinska veza“ između smrti kao događaja zbog kog je postupak pokrenut i stupanja Konvencije na snagu. Treće, veza koja nije „suštinska“ ipak može biti dovoljna da se ustanovi nadležnost Suda, ako je to potrebno kako bi se obezbedilo da garancije i temeljne vrednosti Konvencije budu zaista zaštićene na stvaran i delotvoran način. Sud će ispitati posebno svaki od ovih elemenata.

(a) Procesne radnje i propusti u periodu posle stupanja na snagu

142. Sud podvlači na početku da procesna obaveza da se vodi istraga prema članu 2 nije postupak pružanja zadovoljenja u odnosu na navodnu povredu prava do koje je možda došlo pre kritičnog datuma. Navodna povreda procesne obaveze sastoji se u tome da nema delotvorne istrage; procesna obaveza ima sopstveni različit domen primene i deluje nezavisno do materijalnog aspekta člana 2 (vidi *Varnava i drugi*, st. 136, i *Šilih*, st. 159, oba citirana gore). Shodno tome, vremenska nadležnost Suda proširuje se na one procesne radnje i propuste koji su se dogodili ili je trebalo da se dogode u periodu posle stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tuženu Državu.

143. Sud dalje smatra da pozivanje na „procesne radnje“ mora da se shvati u smislu koji je svojstven procesnoj obavezi iz člana 2 ili, zavisno od slučaja, člana 3 Konvencije, naime da su to radnje koje su preduzete u okviru krivičnog, parničnog, upravnog ili disciplinskog postupka i da mogu dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, ili do dosuđivanja naknade oštećenoj strani (vidi *Labita protiv Italije [Labita v. Italy]* [GC], predstavka br. 26772/95, st. 131, ECHR 2000-IV, i *MekKan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [McCann and Others v. the United Kingdom]*, od 27. septembra 1995, st. 161, Series A no. 324). Ova definicija ima dejstvo da isključuje druge vrste istraga koje se mogu sprovesti u druge svrhe, kao što je ustanovljavanje istorijske istine.

144. Pominjanje „propusta“ odnosi se na situacije kada nije sprovedena nikakva istraga ili su preduzeti samo beznačajni procesni koraci, ali gde se navodi da je delotvorna istraga trebalo da bude sprovedena. Takva obaveza organa vlasti da preduzmu istražne radnje može nastati kada postanu poznati tvrdnja, dokaz ili informacija koji su verodostojni i uverljivi i koji su relevantni za identifikovanje i na kraju gonjenje ili kažnjavanje odgovornih (vidi *Gutierrez Dorado i Dorado Ortiz protiv Španije* [*Gutiérrez Dorado and Dorado Ortiz v. Spain*] (odluka), predstavka br. 30141/09, st. 39-41, od 27. marta 2012; *Čakir i drugi protiv Kipra* [*Çakir and Others v. Cyprus*] (odluka), predstavka br. 7864/06, od 29. aprila 2010; i *Brecknel protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*Brecknell v. the United Kingdom*], predstavka br. 32457/04, st. 66-72, od 27. novembra 2007). Ukoliko se pojavi novi materijal posle stupanja na snagu, i ukoliko bude imao dovoljnu težinu i uverljivost da bi zahtevao novu fazu postupka, Sud će morati da se uveri da je tužena Država ispunila svoju procesnu obavezu prema članu 2 na način koji je saglasan s načelima izraženim kroz praksu Suda. Međutim, ukoliko je događaj koji je sve pokrenuo van nadležnosti Suda *ratione temporis*, otkrivanje novog materijala posle kritičnog datuma može iznova pokrenuti obavezu da se vodi istraga samo ako su ispunjeni ili test „suštinske veze“ ili test „vrednosti Konvencije“, koji su prikazani u nastavku.

(b) Test postojanja „suštinske veze“

145. Prva rečenica stava 163 presude u predmetu *Šilih* određuje da postojanje „suštinske veze“ između događaja koji je sve pokrenuo i stupanja na snagu Konvencije u odnosu na tuženu Državu predstavlja uslov *sine qua non* da bi postojala procesna obaveza prema članu 2 Konvencije.

146. Sud smatra da je vremenski faktor prvi i najbitniji pokazatelj „suštinske“ prirode veze. On navodi, kao što je to učinio ranije u presudi *Veća*, da protok vremena između događaja koji je sve pokrenuo i kritičnog datuma mora ostati razumno kratak da bi ispunjavao standard za „suštinsku vezu“. Iako nema očiglednih pravnih kriterijuma prema kojima bi moglo da se definiše apsolutno ograničenje za trajanje tog perioda, on ne bi trebalo da bude duži od deset godina (vidi, po analogiji, *Varnava i drugi*, citirano gore u tekstu, st. 166, i *Er i drugi protiv Turske* [*Er and Others v. Turkey*], predstavka br. 23016/04, st. 59-60, ECHR 2012 (izvodi)). Čak i ukoliko bi, u izuzetnim okolnostima, moglo biti opravdano da se produži vremensko ograničenje dalje u prošlost, to bi trebalo da bude urađeno pod uslovom da su ispunjeni zahtevi koje postavlja test „vrednosti Konvencije“.

147. Trajanje vremenskog perioda između događaja koji je sve pokrenuo i kritičnog datuma, međutim, nije odlučujuće samo po sebi da bi se odredilo da li je veza „suštinska“. Kao što ukazuje druga rečenica stava 163 iz presude u predmetu *Šilih*, veza će biti uspostavljena ukoliko je veliki deo istrage o smrti obavljen ili je trebalo da bude obavljen u periodu nakon stupanja Konvencije na snagu. To obuhvata vođenje postupka radi

određivanja uzroka smrti i radi utvrđivanja odgovornosti, kao i preduzimanje značajnog dela procesnih koraka koji su bili odlučujući za tok istrage. To je posledica načela da se nadležnost Suda proteže samo na procesne radnje i propuste koji su se dogodili posle stupanja na snagu. Ukoliko su, međutim, veliki deo postupka ili najznačajniji procesni koraci izvedeni pre stupanja na snagu, to može nepovratno da podrije sposobnost Suda da da ukupnu ocenu delotvornosti istrage sa stanovišta procesnih zahteva člana 2 Konvencije.

148. Imajući u vidu navedeno, Sud smatra da za ustanovljavanje da li postoji „suštinska veza“, oba kriterijuma moraju biti zadovoljena: period vremena između smrti kao događaja koji je sve pokrenuo i stupanja Konvencije na snagu mora biti razumno kratak, a veliki deo istrage mora da bude sproveden, ili je trebalo da bude sproveden, nakon stupanja na snagu.

(c) Test „vrednosti Konvencije“

149. Sud dalje prihvata da mogu postojati vanredne situacije koje ne zadovoljavaju standard „suštinske veze“ kako je gore opisan, ali gde bi potreba da se obezbedi stvarna i delotvorna zaštita za garancije i temeljne vrednosti Konvencije predstavljala dovoljan osnov da se prihvati da veza postoji. Poslednja rečenica stava 163 presude u predmetu *Šilih* ne isključuje takvu mogućnost, koja bi delovala kao izuzetak u odnosu na opšte pravilo testa „suštinske veze“. U svim gore opisanim predmetima Sud je prihvatio postojanje „suštinske veze“ jer je protok vremena između smrti i kritičnog datuma bio razumno kratak i značajan deo postupka je sproveden posle kritičnog datuma. U odnosu na to, ovaj predmet je prvi za koji se može tvrditi da spada u ovu drugu, vanrednu kategoriju. Shodno tome, Sud mora da razjasni kriterijume za primenu testa „vrednosti Konvencije“.

150. Kao i Veće, Veliko Veće smatra da upućivanje na temeljne vrednosti Konvencije znači da se može ustanoviti da postoji zahtevana veza ukoliko je događaj koji je sve pokrenuo bio većih razmera nego obično krivično delo i predstavljao je negiranje samih temelja Konvencije. To bi bio slučaj s ozbiljnim zločinima prema međunarodnom pravu, kao što su ratni zločini, genocid ili zločini protiv čovečnosti, u skladu s definicijama ovih dela u relevantnim međunarodnim instrumentima.

151. Gnusna priroda i težina takvih zločina podstakli su strane ugovornice Konvencije o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti da se saglase da oni moraju biti izuzeti od zastarevanja u domaćem pravnom poretku. Ipak, Sud smatra da klauzula o „vrednostima Konvencije“ ne može da se primenjuje na događaje koji su se zbili pre usvajanja Konvencije 4. novembra 1950. godine jer je tek tada Konvencija započela svoje postojanje kao međunarodni ugovor o ljudskim pravima. Dakle, ugovorna strana se ne može smatrati odgovornom prema Konvenciji ako ne istražuje čak i najozbiljnije zločine prema međunarodnom pravu ukoliko su prethodili Konvenciji. Iako Sud prihvata s uvažavanjem da su

čak i danas neke države uspešno sudile odgovornima za zločine počinjene tokom Drugog svetskog rata, on naglašava suštinsku razliku između toga da li postoji prilika da se goni pojedinac zbog ozbiljnih zločina po međunarodnom prava kada to okolnosti dozvoljavaju, i toga da li je obaveza da se tako postupi propisana Konvencijom.

4. *Primena gore navedenih načela na ovaj predmet*

152. Vraćajući se nespornim činjenicama vezanim za ovaj predmet, Sud podseća da su rođaci podnosioca predstavke služili u Poljskoj vojsci i da su zarobljeni uoči sovjetske invazije na teritoriju istočne Poljske septembra 1939. godine. Tokom narednih meseci bili su zatvoreni u logorima NKVD u zapadnom delu SSSR u Kozelsku, Ostaškovu i Starobelsku.

153. Petog marta 1940. godine, postupajući po predlogu šefa NKVD, članovi Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije SSSR saglasili su se sa pogubljenjima poljskih ratnih zarobljenika koja nisu bila zasnovana na sudskoj odluci, koja je trebalo da sprovedu oficiri NKVD. Zarobljenici su ubijeni i sahranjeni u masovnim grobnicama različitih datuma u aprilu i maju 1940. godine. Spiskovi zarobljenika za pogubljenje bili su izrađeni na osnovu „otpremnh lista“ NKVD, na kojima su među ostalim imenima navedena imena članova porodica podnosioca predstavki.

154. Tri člana porodica podnosioca predstavki su identifikovana tokom ekshumacije 1943. godine; posmrtni ostaci drugih nisu pronađeni ni identifikovani. Sud ponavlja da je u mnogo navrata donosio zaključak da se nestala osoba može smatrati mrtvom. Uopšteno posmatrano, Sud je donosio ovakav zaključak kada su tužene države tvrdile da je osoba u pitanju i dalje u životu ili da nije pokazano da je umrla dok je bila u vlasti državnih organa. Ova pretpostavka smrti nije automatska i usvaja se tek posle ispitivanja okolnosti predmeta, među kojima je protok vremena od trenutka kada je lice viđeno živo ili se javilo relevantan element. (vidi *Aslahanova i drugi protiv Rusije [Aslakhanova and Others v. Russia]*, predstavke br. 2944/06, 8300/07, 50184/07, 332/08 i 42509/10, st. 100, od 18. decembra 2012; *Varnava i drugi*, citirano gore u tekstu, st. 143; i *Vagapova i Zubirajev protiv Rusije [Vagapova and Zubirayev v. Russia]*, predstavka br. 21080/05, st. 85-86, od 26. februara 2009). Sud je primenio pretpostavku smrti u odsustvu bilo kakvih pouzdanih vesti o nestalim osobama tokom vremenskih perioda koji variraju od četiri i po godine (vidi *Imakajeva protiv Rusije [Imakayeva v. Russia]*, predstavka br. 7615/02, st. 155, ECHR 2006-XIII (izvodi)) do preko deset godina (vidi *Aslahanova i drugi*, citirano gore u tekstu, st. 103-115).

155. Nesporno je – i „otpremnih lista“ NKVD su dokumenti koji predstavljaju dokaz za to – da su krajem 1939. i početkom 1940. godine članovi porodica podnosioca predstavki bili zarobljeni na sovjetskoj teritoriji i pod punom i isključivom kontrolom sovjetskih vlasti. Odluka Politbiroa od 5. marta 1940. godine propisivala je da su svi poljski ratni

zarobljenici koji se nalaze u logorima NKVD, bez izuzetka, mogli biti pogubljeni bez odluke suda, što je u narednim mesecima sprovela sovjetska tajna policija. Masovne grobnice zarobljenika koji su nosili poljske uniforme otkrivene su u Katinskoj šumi već 1943. godine, nakon što su Nemci preuzeli teritoriju. U belešci koju je 1959. godine napisao šef KGB, naslednik NKVD, priznaje se da su zvaničnici NKVD streljali ukupno više od dvadeset i jedne hiljade poljskih zarobljenika. Porodice su prestale da dobijaju poštu od zarobljenika 1940. godine i od tada, što znači tokom više od sedamdeset godina, više nikad nisu dobili vesti od njih,.

156. Imajući u vidu ove činjenične elemente, Sud zaključuje da se mora smatrati da su sovjetske vlasti pogubile 1940. godine članove porodica podnosilaca predstavki koji su bili zarobljeni 1939. godine.

157. Ruska Federacija ratifikovala je Konvenciju 5. maja 1998. godine, odnosno pedeset i osam godina nakon pogubljenja rođaka podnosilaca predstavki. Veliko veće prihvata zaključak Veća da je vremenski period između smrti i kritičnog datuma ne samo višestruko duži od onih koji su pokrenuli primenu procesne obaveze po članu 2 u svim prethodnim predmetima, već isto tako previše dug u apsolutnom smislu da bi mogla da se ustanovi suštinska veza između smrti rođaka podnosilaca predstavki i stupanja na snagu Konvencije u odnosu na Rusiju.

158. Istraga o poreklu masovnih grobnica započela je 1990. godine i formalno je okončana septembra 2004. Iako je Država tvrdila da je prvobitna odluka da se pokrene postupak bila nezakonita, ovi postupci su, bar u teoriji, bili takvi da su mogli da dovedu do identifikacije i kažnjavanja odgovornih. Shodno tome, oni spadaju u domen „procesnih radnji i propuštanja“ u smislu člana 2 Konvencije.

159. Početkom 1990-ih sovjetske i ruske vlasti preduzele su značajan broj procesnih koraka. Leševi su iskopani iz masovnih grobnica u Harkovu, naselju Mednoje i Katinu 1991. godine i istražni organi su naložili izradu forenzičkih studija i organizovali razgovore s potencijalnim svedocima ubistava. Ruski, poljski, ukrajinski i beloruski organi imali su zvanične posete i koordinacione sastanke. Međutim, svi ovi koraci dogodili su se pre kritičnog datuma. Što se tiče perioda posle stupanja na snagu, nemoguće je na osnovu informacija dostupnih u spisima predmeta i podnescima strana, da se identifikuju bilo kakve stvarne istražne radnje posle 5. maja 1998. godine. Sud ne može da prihvati da bi se moglo smatrati da ponovna ocena dokaza, napuštanje prethodno donetih zaključaka ili donošenje odluke o poverljivosti istražnog materijala predstavljaju „značajan deo procesnih radnji“ koji se zahteva za ustanovljavanje „suštinske veze“ za potrebe člana 2 Konvencije. Niti su bilo koji relevantni dokaz ili suštinska informacija obelodanjeni u periodu posle kritičnog datuma. Pošto je tako, Sud zaključuje da nijedan od kriterijuma za ustanovljavanje postojanja „suštinske veze“ nije ispunjen.

160. Najzad, ostaje da se utvrdi da li su postojale vanredne okolnosti u ovom predmetu koje bi mogle opravdati odstupanje od zahteva za „suštinskom vezom“ tako što bi se primenio standard koji se odnosi na vrednosti Konvencije. Kao što je Sud ustanovio, događaji koji su mogli da pokrenu obavezu sprovođenja istrage prema članu 2 zbili su se početkom 1940. godine, odnosno više od deset godina pre nego što je Konvencija nastala. Usled toga Sud prihvata zaključak Veća da nije bilo elemenata koji mogu da budu most od daleke prošlosti do nedavnog perioda posle stupanja na snagu.

161. Imajući u vidu ova razmatranja, Sud prihvata prigovor Države *ratione temporis* i smatra da nema nadležnost da ispita pritužbu prema članu 2 Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 3 KONVENCIJE

162. Podnosioci predstavke su se žalili da je produženo poricanje istorijske činjenice i prikrivanje informacija o sudbini njihovih rođaka, zajedno s prezrivo i protivrečnim odgovorima ruskih organa vlasti na njihove zahteve da im se pruže informacije, predstavljalo nečovečno ili ponižavajuće postupanje, što je povreda člana 3 Konvencije koji predviđa:

„Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.“

A. Presuda Veća

163. Veće je napravilo razliku između dve grupe podnosilaca predstavki na osnovu bliskosti porodičnih veza koje ih povezuju sa žrtvama masakra u Katinu. Prihvatilo je da postoji „snažna porodična veza“ u slučaju udovice i devetoro dece koja su rođena pre 1940. godine, i da oni mogu da tvrde da su žrtve navodne povrede člana 3. S druge strane, mentalne patnje ostalih pet podnosilaca predstavki, koji su rođeni 1940. godine ili kasnije ili su bili dalji rođaci katinskih žrtava, nisu bile takve da spadaju u domen člana 3 Konvencije.

164. Veće je zatim ispitalo situaciju prve grupe podnosilaca predstavke tokom različitih vremenskih perioda. Tokom Drugog svetskog rata „ostali su u stanju neizvesnosti što se tiče sudbine“ njihovih voljenih; posle rata oni su „i dalje mogli da gaje nadu da su bar neki od poljskih zarobljenika mogli da prežive, bilo u udaljenijim sovjetskim logorima, bilo tako što su pobjegli i krili se“. Tokom trajanja socijalističke Poljske koja je bila pod kontrolom SSSR, podnosiocima predstavki „nije bilo dozvoljeno, iz političkih razloga, da saznaju istinu o tome šta se desilo i bili su prinuđeni da prihvate iskrivljavanje istorijske činjenice od strane sovjetskih i poljskih vlasti.“ Čak i posle javnog priznanja masakra u Katinu od strane sovjetskih i ruskih

vlasti, podnosioci predstavki su svakako „osećali bespomoćnost jer u istrazi očigledno nije bilo napretka“.

165. U periodu posle stupanja na snagu, podnosiocima predstavki nije bio dozvoljen pristup materijalima iz istrage ili su bili isključeni iz postupka zbog toga što su strani državljani. Veće je naročito bilo upečatljivo „očigledno oklevanje ruskih vlasti da priznaju realnost masakra u Katinu.“ Mada su priznali da su rođaci podnosilaca predstavki bili držani kao zarobljenici u logorima NKVD, ruski vojni sudovi su dosledno izbegavali svako pominjanje njihovog naknadnog pogubljenja, upućujući u tom smislu na nedostatak dokaza iz katinske istrage. Veće je ovaj pristup okarakterisalo kao „bezosećajno nepoštovanje brige podnosilaca predstavki i namerno zamagljivanje okolnosti masakra u Katinu“. Što se tiče postupka za rehabilitaciju, Veće je smatralo da „poricanje realnosti masovnog zločina koje je ojačano sugestijom da su poljski zarobljenici možda bili suočeni s krivičnim optužbama za koje je trebalo da odgovaraju i da su propisno osuđeni na smrtnu kaznu pokazuje [jedan] stav prema podnosiocima predstavke koji nije samo sramotan, već pokazuje i nedostatak čovečnosti.“

166. Veće je prihvatilo da je vreme koje je proteklo od kako su podnosioci predstavki razdvojeni od svojih rođaka bilo značajno duže u ovom predmetu nego što je bilo u drugim predmetima, i da podnosioci predstavki više nisu u agoniji zbog toga što ne znaju da li su članovi njihove porodice mrtvi ili živi. Ipak, pozivajući se na praksu Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava u vezi sa analognim članom 7 PGPP, Veće je zaključilo da obaveze organa vlasti prema članu 3 ne bi mogle da budu svedene na puko priznavanje činjenice smrti, već se zahteva da oni pruže odgovor u vezi s okolnostima smrti i mestom gde se nalazi grob. U ovom predmetu ruske vlasti nisu dale podnosiocima predstavke nikakve zvanične informacije o okolnostima u kojima su umrli njihovi rođaci niti su učinili bilo kakav ozbiljan napor da utvrde mesta na kojima su sahranjeni. Već je ustanovilo povredu člana 3.

B. Podnesci strana u postupku

1. Država (Rusija)

167. Država je najpre istakla da se mora pokazati postojanje dva elementa kako bi se postavilo pitanje da li je povređen član 3 u odnosu na rođake ubijenih ili nestalih lica: (1) potrebno je da su podnosioci neko vreme trpeli zbog neizvesnosti o sudbini njihovih rođaka, i (2) potrebno je da su njihove patnje u to vreme uvećane postupcima vlasti (ovde su se pozvali na *Lulujev i drugi protiv Rusije [Luluyev and Others v. Russia]*, predstavka br. 69480/01, st. 114-115, ECHR 2006-XIII (izvodi)).

168. Što se tiče prvog elementa, stanja neizvesnosti, Država je primetila da, iako se sudbina rođaka podnosilaca predstavki nije mogla ustanoviti sa

sigurnošću koja se zahteva za potrebe krivičnog postupka ili postupka „rehabilitacije“, nije bilo razumno očekivati da su oni 5. maja 1998. još uvek bili živi, s obzirom na datume njihovog rođenja i odsustvo bilo kakvih vesti od njih od Drugog svetskog rata. U odsustvu prvog elementa, Država je smatrala da se nikakva izdvojena pitanja ne mogu postaviti na osnovu člana 3 u odnosu na ona koja su već ispitana na osnovu člana 2 (ovde su se pozvali na *Esmuhambetov i drugi protiv Rusije [Esmukhambetov and Others v. Russia]*, predstavka br. 23445/03, st. 189, od 29. marta 2011; *Velhijev i drugi protiv Rusije [Velkhiyev and Others v. Russia]*, predstavka br. 34085/06, st. 137, od 5. jula 2011; *Sambijev i Pokajeva protiv Rusije [Sambiyev and Pokayeva v. Russia]*, predstavka br. 38693/04, st. 74-75, od 22. januara 2009; i *Tandžijeva protiv Rusije [Tangiyeva v. Russia]*, predstavka br. 57935/00, st. 104, od 29. novembra 2007).

169. Država je dalje primetila odsustvo „posebnih činilaca“ koji su patnjama podnosilaca predstavki mogli da daju „dimenziju i karakter različit od emotivnih patnji za koje se može smatrati da ih neizbežno trpe rođaci žrtava ozbiljnih kršenja ljudskih prava“ (ovde su citirali *Gongadze protiv Ukrajine [Gongadze v. Ukraine]*, predstavka br. 34056/02, st. 184, ECHR 2005-XI, i *Orhan protiv Turske [Orhan v. Turkey]*, predstavka br. 25656/94, st. 357-358, od 18. juna 2002). Što se tiče prvog „posebnog činioca“, „bliskosti porodičnih veza“, petoro podnosilaca predstavke rođeno je posle hapšenja njihovih rođaka i Veće nije ustanovilo povredu člana 3 u pogledu ovih podnosilaca. Drugi „posebni činilac“, „mera u kojoj je član porodice bio svedok događaja o kojima je reč“, nije bio prisutan, jer niko od njih nije video događaje koji su doveli do smrti njihovih rođaka. Treći kriterijum, „uključenost članova porodice u nastojanja da se dobiju informacije o nestalom licu“, nije ispunjen jer podnosioci predstavke nisu učestvovali u katinskoj istrazi i nisu podnosili predloge niti davali iskaze. Iako su ruski i poljski mediji davali veliki prostor ovom postupku više od četrnaest godina, tek kada je istraga obustavljena dva podnosioca su tražila da dobiju formalni status u postupku (ovde se Država pozvala, suprotstavljajući se, na *Musihanova i drugi protiv Rusije [Musikhanova and Others v. Russia]*, predstavka br. 27243/03, st. 81-82, od 4. decembra 2008).

170. Što se tiče odgovora ruskih vlasti na raspitivanja podnosilaca predstavki, što je bio četvrti „posebni činilac“, Država je ostala pri stavu, prvo, da je navodni uticaj njenog postupanja ili nepostupanja sigurno bitno umanjen usled perioda od pedeset i osam godina koji je delio „događaje u Katinu“ od datuma kada je Rusija ratifikovala Konvenciju, i isto tako zbog činjenice da podnosioci predstavki više nisu u stanju neizvesnosti u pogledu sudbine njihovih rođaka. Država je tvrdila da je postupanje domaćih organa vlasti bilo opravdano, ukazujući prvo da je „rehabilitacija“ poljskih zarobljenika bila nemoguća u odsustvu bilo kakvih informacija o optužbama protiv njih. Drugo, vlasti nisu imale nikakvu pravnu obavezu da uđu u trag podnosiocima predstavki podnosiocima predstavki niti da im priznaju status

žrtve, jer nije bilo dovoljno dokaza da se ustanovi uzročna veza između „događaja u Katinu“ i smrti rođaka podnosioca predstavke koja bi zadovoljila standard dokazivanja koji se zahteva u krivičnom postupku. Treće, pisma tužilaca upućena podnosiocima predstavki sadržala su „netačne zaključke“, a „nedoslednosti“ su na kraju rasvetlili ruski sudovi koji su sproveli pravilnu analizu dokumenata, uz učešće zastupnika podnosioca predstavki.

171. Država se nije složila sa zaključkom Veća da su ruski sudovi poricali realnost masakra u Katinu; prema njenom mišljenju, sudovi su „jednostavno ukazali da nema dovoljno dokaza da bi se ustanovile okolnosti smrti rođaka podnosioca predstavku“ u skladu sa standardom dokazivanja u krivičnom postupku. Država je isto tako osporavala da su domaće vlasti imale obavezu da pruže odgovor o sudbini nestalih lica i da traže lokacije na kojima su sahranjeni, jer rođaci podnosioca predstavki nisu „nestala lica“ i pošto takve obaveze ne proističu iz domaćeg prava, međunarodnog humanitarnog prava ili iz Konvencije. Najzad, Država je tvrdila da nema nikakvu nameru da iskrivljuje istorijske činjenice, ili da podnosiocima predstavki podvrgne bilo kakvom obliku ponižavajućeg postupanja.

2. Podnosioci predstavki

172. Podnosioci predstavki su se saglasili sa stavom iznetim u presudi Veća da je obaveza prema članu 3 različita od obaveze koja proističe iz člana 2 utoliko što ova potonja odredba zahteva da Država preduzme konkretne pravne korake, dok je prva bila više opšteg humanitarnog karaktera. Oni su smatrali da bi Sud trebalo da bude u mogućnosti da uzme u obzir činjenice koje su postojale pre stupanja snagu Konvencije u meri u kojoj bi one mogle biti od značaja za činjenice koje su se dogodile posle toga datuma (pozvali su se na *Broniovski protiv Poljske* [*Broniowski v. Poland*] (odluka) [VV], predstavka br. 31443/96, st. 74, ECHR 2002-X, i *Hokanen protiv Finske* [*Hokkanen v. Finland*], od 23. septembra 1994, st. 53, Serija A br. 299-A). Osim toga, Sud bi trebalo da ima nadležnost da oceni koliko se državni organi pridržavaju obaveza iz člana 3 čak i kada samo oduzimanje života izmiče njegovoj nadležnosti *ratione temporis* (ovde su povukli paralelu s odlukom koju je Komitet UN za ljudska prava doneo 28. marta 2006. u predmetu *Mariam Sankara i drugi protiv Burkine Faso* [*Mariam Sankara and Others v. Burkina Faso*]).

173. Podnosioci predstavki nisu se saglasili s odlukom Veća da ih podeli u dve različite grupe na osnovu bliskosti njihovih porodičnih veza. Oni su naveli da su situacija u posleratnoj socijalističkoj Poljskoj i događaji koji su usledili posle sovjetskog priznanja katinskog masakra uticali na sve podnosiocima predstavki u istoj meri. Oni su tvrdili, za razliku od pristupa Veća, da su oni koji se ne sećaju svojih očeva ili im je bila uskraćena prilika da imaju bilo kakav lični kontakt sa njima osetljiviji na tragičnu sudbinu svojih roditelja. Pored toga, podnosioci predstavki u drugoj grupi – u

pogledu koje nije nađena nikakva povreda člana 3– bili su aktivno uključeni u niz pravnih koraka kao i drugih aktivnosti koje se tiču sećanja na njihove ubijene rođake: Volk-Jezjerska napisala je niz knjiga o masakru u Katinu, Kšiškovjak je osnovala izdavačku kuću koja štampa materijale koji se odnose na Katin, Rodovič je napravila nekoliko umetničkih dela posvećenih masakru u Katinu, a Romanovski, najmlađi među podnosiocima predstavke, „nasledio“ je od svoje pokojne majke zadatak da čuva sećanje na svog ujaka koji je ubijen. Pozivajući se na sudsku praksu Inter-američkog suda za ljudska prava, podnosioci predstavki izjavili su da su svi oni žrtve povreda formulisanih u članu 3, bilo kao odrasli direktni rođaci osoba koje su ubijene, ili kao posredni rođaci koji su pokazali svoje snažno i stalno lično angažovanje putem aktivnosti u vezi sa sudbinom članova njihove porodice koji su bili ubijeni.

174. Što se tiče načina na koji su ruske vlasti postupale kad su se oni raspitivali, podnosioci predstavki su istakli da se u prethodnim predmetima pred Sudom ponekad dešavalo da „nestala lica“ postanu „mrtva lica“ kada njihova tela budu pronađena. U slučaju Katina sled je bio obrnut: oni koji su bili „mrtvi“ postali su „nestali“ u očima ruskih vlasti. Ovo obrtanje je predstavljalo oštro poricanje istorijskih činjenica i nanosilo je ozbiljan bol, patnju i stres podnosiocima predstavke. To je bilo isto kao da je grupa rođaka žrtava Holokausta obavestena da se mora smatrati da je sudbina žrtava nepoznata jer je mogla biti praćena samo do koncentracionih logora kao puta bez povratka, jer su nacističke vlasti uništile dokumenta. Štaviše, u meri u kojoj su vojni tužioci tvrdili da nisu mogli da ustanove „koja odredba Kaznenog zakonika je predstavljala pravni osnov za pozivanje [poljskih] zarobljenika na odgovornost“, to je u suštini bila optužba da su žrtve možda bile kriminalci koji su propisno osuđeni na smrtnu kaznu. Uz to, u procesima za rehabilitaciju pred moskovskim sudom tužilac je tvrdio da su postojali „legitimni razlozi“ za represiju, jer su neki poljski oficiri bili „špijuni, teroristi i saboteri“ i pošto je predratna Poljska vojska bila „obučena da se bori protiv Sovjetskog Saveza“. Podnosioci predstavki su naglasili da njihova moralna patnja ne može biti kvalifikovana kao patnja koja nužno prati sama ubistva, već je rezultat postupanja ruskih vlasti kojem su bili izloženi.

3. Poljska

175. Poljska je ostala pri stavu da su ruske vlasti podvrgle podnosiocima predstavki nečovečnom i ponižavajućem postupanju. Naglasili su da su lica koja su zarobljena, držana u zatvoru i na kraju ubijena od strane sovjetskih vlasti bila u bliskom srodstvu s podnosiocima predstavki. Tokom mnogo godina, iz političkih razloga, sovjetske vlasti su branile pristup bilo kojoj zvaničnoj informaciji o sudbini lica koja su zarobljena krajem 1939. godine. Nakon što je pokrenuta istraga 1990. godine, podnosioci predstavki su bezuspešno pokušavali da dobiju pristup materijalima iz istrage radi

dobijanja pravne rehabilitacije za svoje rođake. Pošto podnosioci predstavki nisu dobili pristup, a dobijali su protivrečne informacije, u njima se razvilo osećanje stalne neizvesnosti i stresa i učinilo ih je potpuno zavisnim od postupanja ruskih vlasti koje je bile usmereno na to da ih ponizi. To predstavlja postupanje koje je protivno članu 3 Konvencije.

4. *Podnesci trećih strana*

176. Organizacija *Public International Law & Policy Group* dostavila je pregled prakse Suda koja se odnosi na prirodu i snagu porodičnih odnosa koji su neophodni da bi se podnosilac predstavke kao član porodice smatrao žrtvom povrede člana 3. Prema njihovom mišljenju, praksa Suda ukazuje da je Sud sve više pažnje poklanja postupanju podnosioca predstavke koji su članovi porodice i uloge koju Država igra nakon što je iskazan zahtev za dobijanje informacija. Treća strana je isto tako izjavila da je pristup priznavanju statusa žrtve koji je zasnovan na uključenosti člana porodice u nastojanja da se dobiju informacije o nestalom pojedincu i načinu na koji su vlasti postupale s takvim nastojanjima, bio u skladu sa standardima koje primenjuju druge međunarodne sudske institucije, uključujući Inter-američki sud za ljudska prava (ovde su citirali predmete *Garido i Baigorija protiv Argentine [Garrido and Baigorria v. Argentina]*, presuda od 27. avgusta 1998, i *Blejk protiv Gvatemale [Blake v. Guatemala]*, presuda od 24. januara 1998) i Posebna veća u sudovima Kambodže.

C. Ocena Suda

1. *Opšta načela*

177. Sud je u svojoj praksi uvek bio osetljiv na dubok psihološki uticaj koji ozbiljna povreda ljudskih prava ima na članove porodice žrtve koji su podnosioci predstavke pred Sudom. Međutim, da bi se ustanovila zasebna povreda člana 3 Konvencije u odnosu na rođake žrtve, treba da postoje posebni činioci koji bi njihovoj patnji dali dimenziju i karakter koji se razlikuju od emocionalne patnje koja neizbežno potiče iz same gore pomenute povrede. Relevantni činioci uključuju bliskost porodične veze, posebne okolnosti odnosa, meru u kojoj je član porodice bio svedok događajima o kojima je reč i uključenost podnosioca predstavke u nastojanja da dobiju informaciju o sudbini svojih rođaka.

178. S tim u vezi, Sud ponavlja da član porodice „nestalog lica“ može tvrditi da je žrtva postupanja suprotnog članu 3 u slučajevima kada je nestanku sledio dug period neizvesnosti do momenta kada je telo nestale osobe otkriveno. Suština pitanja prema članu 3 u ovoj vrsti predmeta leži ne toliko u ozbiljnom kršenju ljudskih prava nestale osobe, koliko u prezrivoj reakcijama i odnosu vlasti prema toj situaciji kada im je na nju skrenuta pažnja. Nalaženje povrede po tom osnovu nije ograničeno na predmete u

kojima tuženu Državu treba smatrati odgovornom za nestanak. Isto tako može biti rezultat propusta vlasti da odgovore na zahtev za dobijanjem informacija koji su podneli rođaci ili rezultat prepreka koje se postavljaju pred njih, ostavljajući ih da nose teret napora da se otkriju bilo koje činjenice, kada se takav stav može smatrati kao pokazivanje flagrantnog, stalnog i bezosećajnog nepoštovanja obaveze da se pruže obaveštenja o sudbini nestalog lica (vidi, naročito, *Ačiš protiv Turske [Açış v. Turkey]*, predstavka br. 7050/05, st. 36 i 51-54, od 1. februara 2011; *Varnava i drugi*, citirano gore, st. 200; *Osmanoglu protiv Turske [Osmanoğlu v. Turkey]*, predstavka br. 48804/99, st. 96, od 24. januara 2008; *Lulujev i drugi protiv Rusije [Luluyev and Others v. Russia]*, predstavka br. 69480/01, st. 114, ECHR 2006-XIII (izvodi); *Bazorkina protiv Rusije [Bazorkina v. Russia]*, predstavka br. 69481/01, st. 139, od 27. jula 2006; *Gongadze protiv Ukrajine [Gongadze v. Ukraine]*, predstavka br. 34056/02, st. 184, ECHR 2005-XI; *Taniš i drugi protiv Turske [Taniş and Others v. Turkey]*, predstavka br. 65899/01, st. 219, ECHR 2005-VIII; *Orhan protiv Turske [Orhan v. Turkey]*, predstavka br. 25656/94, st. 358, od 18. juna 2002; i *Čakci protiv Turske [Çakıcı v. Turkey]* [VV], predstavka br. 23657/94, st. 98, ECHR 1999-IV).

179. Sud je usvojio restriktivan pristup u situacijama kada je lice pritvoreno, ali je posle nađeno mrtvo nakon relativno kratkog perioda neizvesnosti u pogledu njegove sudbine (vidi *Tanli protiv Turske [Tanlı v. Turkey]*, predstavka br. 26129/95, st. 159, ECHR 2001-III, i *Bitijeva i drugi protiv Rusije [Bitiyeva and Others v. Russia]*, predstavka br. 36156/04, st. 106, od 23. aprila 2009). U nizu čečenskih predmeta u kojima podnosioci predstavke nisu bili svedoci ubijanja njihovih rođaka, već su saznali za njihovu smrt tek pošto su otkrivena tela, Sud je smatrao da nije neophodan nikakav zaseban zaključak o povredi člana 3 s obzirom na to da je već ustanovio povredu materijalnog i procesnog aspekta člana 2 Konvencije (vidi *Velhijev i drugi protiv Rusije [Velkhiyev and Others v. Russia]*, predstavka br. 34085/06, st. 137, od 5. jula 2011; *Sambijev i Pokajeva protiv Rusije [Sambiyev and Pokayeva v. Russia]*, predstavka br. 38693/04, st. 74-75, od 22. januara 2009; i *Tandžijeva protiv Rusije [Tangiyeva v. Russia]*, predstavka br. 57935/00, st. 104, od 29. novembra 2007).

180. Pored toga, u predmetima koji se odnose na lica koja su ubili državni organi kršeći član 2, Sud je smatrao da se primena člana 3 obično ne proteže na rođake zbog trenutne prirode incidenta koji je izazvao smrt o kojoj je reč (vidi *Damajev protiv Rusije [Damayev v. Russia]*, predstavka br. 36150/04, st. 97, od 29. maja 2012; *Jasin Ateš protiv Turske [Yasin Ateş v. Turkey]*, predstavka br. 30949/96, st. 135, od 31. maja 2005; *Udajeva i Jusupova protiv Rusije [Udayeva and Yusupova v. Russia]*, predstavka br. 36542/05, st. 82, od 21. decembra 2010; *Kašujeva protiv Rusije [Khashuyeva v. Russia]*, predstavka br. 25553/07, st. 154, od 19. jula 2011;

i *Inderbijeva protiv Rusije [Inderbiyeva v. Russia]*, predstavka br. 56765/08, st. 110, od 27. marta 2012).

181. Ipak, Sud je smatrao da je opravdano naći zasebnu povredu člana 3 u situacijama potvrđene smrti kad su podnosioci predstavke bili neposredni svedoci patnji članova njihove porodice (vidi *Salahov i Isljamova protiv Ukrajine [Salakhov and Islyamova v. Ukraine]*, predstavka br. 28005/08, st. 204, od 14. marta 2013, kada je podnositeljka predstavke bila svedok spore smrti svog sina koji je bio u pritvoru, a da nije mogla da mu pomogne; *Esmuhambetov i drugi protiv Rusije [Esmukhambetov and Others v. Russia]*, predstavka br. 23445/03, st. 190, od 29. marta 2011, gde je ustanovljena povreda člana 3 u odnosu na podnosioca predstavke koji je bio svedok ubijanja cele svoje porodice, ali nije ustanovljena povreda u odnosu na druge podnosiocce predstavke koji su tek kasnije saznali za ubijanja; *Hadžialijev i drugi protiv Rusije [Khadzhialiyev and Others v. Russia]*, predstavka br. 3013/04, st. 121, od 6. novembra 2008, kada podnosioci predstavke nisu mogli da sahrane raskomadana i obezglavljena tela svoje dece na pravi način; *Musajev i drugi protiv Rusije [Musayev and Others v. Russia]*, predstavke br. 57941/00, 58699/00 i 60403/00, st. 169, od 26. jula 2007, gde je podnosilac predstavke bio svedok pogubljenja nekoliko svojih rođaka i suseda koje nije bilo zasnovano na sudskoj odluci; i *Akum i drugi protiv Turske [Akkum and Others v. Turkey]*, predstavka br. 21894/93, st. 258-259, ECHR 2005-II (izvodi), kada je podnosiocu predstavke pokazano unakaženo telo njegovog sina).

2. Primena navedenih načela na ovaj predmet

182. Sud primećuje da je situacija koja je u samoj suštini pritužbe na osnovu članu 3 na početku izgledala kao slučaj „nestanka“. Članove porodica podnosilaca predstavki zarobile su sovjetske okupacione snage i oni su bili držani u sovjetskim logorima. Postoje dokazi da je razmena pisama između poljskih zarobljenika i njihovih porodica nastavljena do proleća 1940. godine, tako da su porodice morale da budu svesne toga da su njihovi rođaci živi. Nakon što su njihova pisma prestala da stižu u Poljsku, njihovi rođaci su dugi niz godina bili u stanju neizvesnosti u pogledu sudbine koja ih je zadesila.

183. U 1943. godini, posle otkrića masovnih grobnica u blizini Katinske šume, izvršena je delimična ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka. Međutim, samo trojica od rođaka podnosilaca predstavki – Volk, Rodovič i Mjelecki – su tada identifikovani. Sovjetske vlasti su poricale da su pogubile poljske ratne zarobljenike i, bez pristupa dosijeima Politbiroa ili NKVD, nije bilo moguće uvrđiti sudbinu onih zarobljenika čija tela nisu identifikovana. Tokom Hladnog rata nije bilo daljih pokušaja da se identifikuju žrtve masakra u Katinu, jer je sovjetska verzija o ubijanjima koja su organizovali nacisti nametnuta kao zvanična u Narodnoj Republici

Poljskoj tokom celokupnog tranja socijalističkog režima, odnosno do 1989. godine.

184. U 1990. godini SSSR je zvanično priznao odgovornost sovjetskog rukovodstva za ubijanje poljskih ratnih zarobljenika. Narednih godina objavljena su sačuvana dokumenta koja se odnose na masakre i istražni organi su izvršili dalje delimične ekshumacije na nekoliko lokacija gde su tela pokopana. Održana je jedna runda konsultacija između poljskih, ruskih, ukrajinskih i beloruskih tužilaca.

185. Do 5. maja 1998. godine, vremena kada je Ruska Federacija ratifikovala Konvenciju, prošlo je više od pedeset osam godina od pogubljenja poljskih ratnih zarobljenika. Imajući u vidu da je prošlo mnogo vremena, materijal koji je objavljen u međuvremenu i napore koje su različite strane uložile da bi rasvetlile okolnosti masakra u Katinu, Sud je zaključio da se, što se tiče perioda posle kritičnog datuma, ne može reći da su podnosioci predstavke bili u neizvesnosti u pogledu sudbine njihovih rođaka koje je zarobila sovjetska armija 1939. godine. Neizbežno sledi da se ono što je u početku mogao biti slučaj „nestanka“ mora smatrati slučajem „potvrđene smrti“. Podnosioci predstavke nisu osporavali takvu ocenu ovog slučaja (vidi, naročito, stav 116 gore i takođe stav 119 presude Veća). Na ovaj zaključak ne utiču stavovi ruskih sudova u različitim domaćim postupcima koji su se, čini se, uzdržavali da izričito priznaju činjenicu da su rođaci podnosilaca predstavki bili ubijeni u sovjetskim logorima.

186. Sud ne dovodi u pitanje duboku tugu i patnju koje su doživeli podnosioci predstavki zbog pogubljenja članova njihovih porodica koja nisu bila izvršena na osnovu odluke suda. Međutim, on ponavlja da u interesu pravne sigurnosti, predvidivosti i jednakosti pred zakonom ne treba da odstupa od sopstvene prakse bez ubedljivih razloga (vidi *Sabri Gineš protiv Turske [Sabri Güneş v. Turkey]* [VV], predstavka br. 27396/06, st. 50, od 29. juna 2012). U praksi Suda, kao što je gore opisano, prihvaćeno je da patnja članova porodice „nestalog lica“, koji moraju da prođu kroz dug period u kome se smenjuju nada i očaj, može da opravda nalaženje zasebne povrede člana 3 zbog posebno bezosećajnog odnosa domaćih vlasti prema njihovim zahtevima za dobijanje informacija. Što se tiče ovog slučaja, nadležnost Suda se odnosi samo na period koji počinje 5. maja 1998. godine, što je datum kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Rusiju. Sud je gore zaključio da se od tog datuma ne može reći da i dalje postoji tinjajuća neizvesnost u pogledu sudbine poljskih ratnih zarobljenika. Mada nisu pronađena sva tela, njihovu smrt su javno priznale sovjetske i ruske vlasti i to je postalo utvrđena istorijska činjenica. Razmera zločina koji su 1940. godine počinile sovjetske vlasti je snažan emotivni faktor, ipak, sa čisto pravnog stanovišta, Sud to ne može prihvatiti kao uverljiv razlog za odstupanje od svoje prakse u pogledu statusa članova porodice „nestalih lica“ kao žrtava povrede člana 3 i davanja tog statusa podnosiocima predstavki za koje je smrt njihovih rođaka bila izvesna.

187. Sud, dalje, nije našao nikakve druge posebne okolnosti kakve bi ga podstakle da nađe zasebnu povredu člana 3 u slučajevima „potvrđene smrti“ (vidi sudsku praksu citiranu u stavu 181 gore).

188. U takvim okolnostima Sud smatra da se ne može reći da su patnje podnosioca predstavke dostigle razmere i karakter koji se razlikuju od emotivne patnje za koju se može reći da je neizbežna za rođake žrtava ozbiljnih povreda ljudskih prava.

189. Shodno tome, Sud smatra da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije.

IV. POŠTOVANJE ČLANA 38 KONVENCIJE OD STRANE TUŽENE DRŽAVE

190. Sud je više puta tražio da tužena Država dostavi kopiju odluke od 21. septembra 2004. kojom je obustavljena istraga o masakru u Katinu (vidi stav **Error! Reference source not found.** gore u tekstu). Suočen s odbijanjem tužene Države da podnese traženi dokument, Sud je tražio od strana da iznesu svoje stavove o tome da li je tužena Država postupala u skladu sa svojom obavezom da obezbedi sve neophodne uslove za istragu Suda, koja proističe iz člana 38 Konvencije. Ova odredba glasi:

„Sud razmatra predstavku zajedno s predstavnicima stranaka i, ako je to potrebno, pokreće istragu za čije će mu efikasno sprovođenje zainteresovane visoke strane ugovornice obezbediti sve neophodne uslove.“

A. Presuda Veća

191. Veće je potvrdilo da „samo Sud [može] da odluči ... koju vrstu dokaza strane treba da dostave radi odgovarajućeg razmatranja predmeta“ i da su „strane [bile] u obavezi da postupaju u skladu s njegovim zahtevima i uputstvima koji se odnose na dokaze“. Ono je, dalje, navelo da tužena Država nije dala uverljivo objašnjenje o prirodi bezbednosnih razloga zbog kojih je doneta odluka o tajnosti traženog dokumenta. Veće je primetilo da se traženi dokument „odnosi na istorijski događaj, da je većina protagonista mrtva, i da nije mogao da utiče na bilo koje tekuće policijske operacije i aktivnosti koje se odnose na nadzor“. U opštijem smislu, Veće je primetilo da su javna i transparentna istraga zločina prethodnog totalitarnog režima teško mogle da ugroze nacionalne bezbednosne interese savremene demokratske Ruske Federacije, naročito s obzirom na to da je odgovornost sovjetskih vlasti za taj zlačin priznata na najvišem političkom nivou.

B. Podnesci strana u postupku

1. Država (Rusija)

192. Država je na početku navela da je stavljanje oznake „strogo poverljivo“ na trideset i šest tomova dosijea u predmetu i odluku od 21. septembra 2004. godine bilo zasnovano na zakonu jer su sadržali informacije iz oblasti obaveštajnog i kontraobaveštajnog rada i operativne i istražne aktivnosti i zato što su takvo označavanje „proverile i potvrdile“ Federalna služba bezbednosti i Međuresorska komisija za zaštitu državnih tajni, a takođe su proverene i potvrđene i kasnijim odlukama moskovskog Gradskog suda i Vrhovnog suda na osnovu predstavke koju je podnela organizacija *Memorial*. Država je tvrdila da ruski zakoni ne sadrže apsolutnu zabranu dostavljanja osetljivih informacija međunarodnim organizacijama i da odluka od 21. septembra 2004. nije dostavljena Sudu isključivo zato što „nadležna domaća tela [nisu] došla do zaključka“ da bi bilo moguće tako postupiti.

193. Država je ostala pri stavu da se član 38 Konvencije ne može tumačiti tako da zahteva od država ugovornica da dostavljaju informacije koje bi mogle da ugroze njihovu bezbednost. Ona je pozvala Sud da analizira zakone drugih država članica „koje su vrlo verovatno takođe predvidele slična pravila“. Država se pozvala na odredbe Evropske konvencije o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima i Sporazuma između Ruske Federacije i Republike Poljske o pravnoj pomoći i pravnim odnosima u građanskim i krivičnim predmetima, koje su dozvoljavale državi ugovornici da odbije da izvrši zahtev ukoliko je verovatno da bi to imalo negativne posledice na suverenitet, bezbednost, javni red ili druge bitne interese zemlje (ovde su takođe naveli *Liu protiv Rusije (br. 2) [Liu v. Russia (no. 2)]*, predstavka br. 29157/09, st. 85, od 26. jula 2011, i *Čahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva [Chahal v. the United Kingdom]*, od 15. novembra 1996, st. 138, *Reports of Judgments and Decisions 1996-V*). Država je naglasila da pravilo 33 Poslovnika Suda ne predviđa nikakvu sankciju za neovlašćeno objavljivanje poverljivih informacija koje su poverene Sudu.

194. Država je tvrdila da je dala informaciju o sadržini odluke od 21. septembra 2004. godine, što bi trebalo smatrati dovoljnim za ispunjavanje obaveze na osnovu člana 38. Ona je, tako, ukazala koji organ vlasti je stavio oznaku tajnosti, koji su bezbednosni razlozi razmotreni, koji su razlozi za obustavu postupka i kako su pravno kvalifikovana navodna krivična dela. U odluci o kojoj je reč nisu pominjani podnosioci predstavki, niti je sadržavala bilo kakve informacije o sudbini njihovih rođaka ili lokaciji na kojoj su sahranjeni.

195. Najzad, Država se pozabavila onim što je opisala kao „neobičnu logiku“ presude Veća. Prema njenom mišljenju, član 38 trebalo je da bude razmotren na kraju presude, kao što je to učinjeno u ranijim predmetima.

Naglasila je da je obaveza prema članu 38 „čisto procesne prirode“ i da njena navodna povreda „nije mogla da prouzrokuje nikakve patnje podnosioca predstavki“ ili „nadmaši težinu navodnih povreda člana 2 i člana 3“. Država se nije složila sa stavom da se obaveza prema članu 38 mora ispuniti u svim okolnostima; prema njenom mišljenju, ona je po prirodi izvedena i zavisi od postojanja prihvatljivih pritužbi na osnovu drugih članova Konvencije. U ovom predmetu nije bilo svrhe da se istraži da li je Država postupala u skladu s članom 38, jer Sud treba da zaključi da nema nadležnost da razmatra meritum pritužbe na osnovu člana 2 Konvencije.

2. Podnosioci predstavki

196. Podnosioci predstavki naveli su da je načelo običajnog međunarodnog prava koje već dugo postoji da se nijedno unutrašnje pravilo, čak i ustavnog ranga, ne može koristiti kao izgovor za nepoštovanje međunarodnog prava (oni su se pozvali na praksu Stalnog suda međunarodne pravde i Međunarodnog suda pravde (MSP)). Ovo načelo kodifikovano je u članu 27 Bečke konvencije o ugovornom pravu kao proširenje opštijeg načela *pacta sunt servanda*, na koje su se u svojoj praksi često pozivali međunarodni sudovi i kvazi-sudska tela, uključujući Komitet za ljudska prava, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ), Inter-američki sud za ljudska prava, Afričku komisiju za ljudska prava i prava naroda, kao i arbitražni tribunali. Kada su nailazili na oklevanje države ugovornice da dostavi traženi materijal zbog brige za očuvanje poverljivosti, međunarodni tribunali su održavali sednice zatvorene za javnost (podnosioci predstavke pozvali su se na *Godinez Kruz protiv Hondurasa* [*Godinez Cruz v. Honduras*], IASLJP, presuda od 20. januara 1989, i *Balo protiv UNESCO* [*Ballo v. UNESCO*], Administrativni tribunal MOR, presuda br. 191, 15. maj 1972). U predmetu *Krfski kanal* [*Corfu Channel*] MSP nije izvukao nikakve negativne zaključke po Ujedinjeno Kraljevstvo kada je ono odbilo da dostavi dokaze za koje je smatralo da se tiču pomorske tajne (presuda od 9. aprila 1949). Međutim, MKTJ je odbacio pozivanje hrvatske države na presudu u predmetu *Krfski kanal*, kojom je pravdala to što odbija da pruži dokumenta i dokaze vojnog karaktera u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića* [*Prosecutor v. Tihomir Blaškić*], smatrajući, naročito, da blanko pravo države da ne dostavi, iz razloga bezbednosti, dokumenta koja su neophodna za postupak može da ugrozi samu funkciju Tribunala (presuda od 29. oktobra 1997). Dodao je da se osnovanoj zabrinutosti države za bezbednost može izaći u susret procesnim ustupcima, uključujući zasedanja *in camera* i specijalne procedure za dostavljanje i čuvanje osetljivih dokumenata. U kasnijem predmetu *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza* [*Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez*], MKTJ je isto tako smatrao da ima puno diskreciono pravo da oceni značaj traženog materijala i da države tu odluku

ne mogu osporavati (odluka od 9. septembra 1999). Podnosioci predstavki naveli su da je *ratio decidendi* ovih predmeta bio primenjiv, *mutatis mutandis*, na ovaj predmet.

197. Podnosioci predstavki su potvrdili da ruska Država nije potkrepila svoje tvrdnje vezane za bezbednosne razloge i da nije objasnila zašto dokument koji se odnosi na zverstva koja je počinio prethodni totalitarni režim treba da bude pod oznakom tajnosti. Odluka da bude pod oznakom tajnosti bila je u suprotnosti i sa ruskim Zakonom o državnim tajnama čiji član 7 ne dozvoljava stavljanje oznake tajnosti na informacije koje se odnose na povredu ljudskih prava. Masakr u Katinu predstavljao je masovno kršenje prava na život koje je izvršeno po naredbi najviših organa vlasti SSSR.

198. Podnosioci predstavke ukazali su da se slažu s presudom Veća u meri u kojoj je njom utvrđena povreda člana 38 Konvencije. Oni su naveli da Sud ima apsolutnu diskreciju da odluči koji su dokazi potrebni za razmatranje predmeta i da odbijanje saradnje sa Sudom može dovesti do kršenja člana 38 čak i kada nije ustanovljena povreda nekog suštinskog prava iz Konvencije.

3. Poljska

199. Poljska je prihvatila zaključke Veća kojim je utvrđena povreda člana 38 Konvencije. Navela je na početku da je ruska Država iznela protivrečne informacije, čak i tokom postupka pred Sudom, o tome ko je doneo odluku da se na materijal stavi oznaka tajnosti i kog datuma je ona doneta. Mada je u podnesku od 19. marta 2010. godine ruska Država rekla da je odluku donela Međuresorska komisija za zaštitu državnih tajni, njen pismeni podnesak od 30. novembra 2012. godine ukazivao je da je odluku donelo Glavno vojno tužilaštvo u konsultaciji s Federalnom službom bezbednosti.

200. Poljska veruje da odluka da se materijali iz istrage označe kao tajni predstavlja povredu materijalnog prava Rusije. Sadržaj odluke o obustavljanju krivičnog postupka jasno je naznačen u ruskom Zakoniku o krivičnom postupku i takva odluka nije mogla da sadrži bilo kakve informacije koje su označene kao državna tajna. Čak i da jeste uključivala podatke o pojedincima u odnosu na koje se vodi postupak, to nije moglo predstavljati osnov da se cela odluka označi kao strogo poverljiva. Svaka informacija o visoko pozicioniranim zvaničnicima SSSR odnosila se na period do 1970. godine i, shodno tome, do trenutka kada je odluka doneta već je proteklo 30 godina, što je maksimalni period u kome oznaka tajnosti može da se zadrži u skladu sa članom 13 Zakona o državnoj tajni. Osim toga, u meri u kojoj je ruska Država priznala da su radnje zvaničnika SSSR definisane u zakonu kao zloupotreba položaja, ova informacija je izričito isključena iz mogućnosti da se označi kao tajna na osnovu člana 7 Zakona o

državnim tajnama. Poljska je isto tako naglasila da ruska Država nije dala obrazloženu odluku o određivanju tajnosti.

201. Najzad, Poljska je istakla da se katinska istraga nije odnosila na tekuće funkcije ili operacije specijalnih službi policije. Čak i ako je prethodni režim stavio oznaku tajnosti na deo materijala, nije postojao trajni i stvarni javni interes da se zadrži ta oznaka.

C. Ocena Suda

1. Opšta načela

202. Sud potvrđuje da je od najveće važnosti za delotvorno funkcionisanje sistema individualnih predstavki ustanovljenog na osnovu člana 34 Konvencije da države obezbede sve neophodne uslove kako bi omogućile odgovarajuće i delotvorno razmatranje predstavki. Ova obaveza zahteva da države ugovornice obezbede sve neophodne uslove Sudu, bez obzira da li sprovodi istragu za utvrđivanje činjenica ili vrši svoje opšte dužnosti u vezi s razmatranjem predstavki. Propust neke države da dostavi informacije koje poseduje bez zadovoljavajućeg objašnjenja ne samo da može omogućiti posredno zaključivanje o tome da li su navodi podnosioca predstavke osnovani, već može takođe da baci negativno svetlo na način na koji tužena Država ispunjava svoje obaveze prema članu 38 Konvencije (vidi *Tahsin Akar protiv Turske* [*Tahsin Acar v. Turkey*] [VV], predstavka br. 26307/95, st. 253-254, ECHR 2004-III; *Timurtaš protiv Turske* [*Timurtaş v. Turkey*], predstavka br. 23531/94, st. 66 i 70, ECHR 2000-VI; i *Tanrkulu protiv Turske* [*Tanrikulu v. Turkey*] [VV], predstavka br. 23763/94, st. 70, ECHR 1999-IV).

203. Obaveza da se pruže dokazi koje traži Sud obavezuje tuženu Državu od trenutka kada je takav zahtev formulisan, bez obzira da li je to prilikom prvog dostavljanja predstavke državi ili u nekoj kasnijoj frazi postupka (vidi *Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije* [*Enukidze and Girgvliani v. Georgia*], predstavka br. 25091/07, st. 295, od 26. aprila 2011, i [*Bekirski protiv Bugarske*], predstavka br. 71420/01, st. 111-113, presuda od 2. septembra 2010). Zahtev da traženi materijal bude podnet u svojoj ukupnosti, ako je Sud tako naložio, i da se za sve nedostajuće elemente mora dati valjano obrazloženje je od fundamentalnog značaja (vidi *Damir Sibgatulin protiv Rusije* [*Damir Sibgatullin v. Russia*], predstavka br. 1413/05, st. 65-68, od 24. aprila 2012; *Enukidze i Girgvliani*, citirano gore u tekstu, st. 299-300; i *Davidov i drugi protiv Ukrajine* [*Davydov and Others v. Ukraine*], predstavke br. 17674/02 i 39081/02, st. 167 et seq., od 1. jula 2010). Osim toga, svaki materijal koji se traži mora biti dostavljen bez odlaganja i, u svakom slučaju, u okviru vremenskog roka koji je odredio Sud, jer bi značajno i neobrazloženo odlaganje moglo navesti Sud da zaključi da su objašnjenja tužene Države neubedljiva (vidi *Damir*

Sibgatulin, st. 68; *Tahsin Akar*, st. 254; i *Enukidze and Girgvliani*, st. 297 i 301, sve citirano gore u tekstu).

204. Sud je ranije dolazio do zaključka da se država nije pridržavala zahteva iz člana 38 u predmetima u kojima država nije dala nikakvo obrazloženje zašto je odbila da dostavi tražena dokumenta (vidi, na primer, *Bekirski*, citirano gore, st. 115; *Tigran Ajrapetjan protiv Rusije [Tigran Ayrapetyan v. Russia]*, predstavka br. 75472/01, st. 64, od 16. septembra 2010; i *Maslova i Nalbandov protiv Rusije [Maslova and Nalbandov v. Russia]*, predstavka br. 839/02, st. 128-129, od 24. januara 2008) ili je podnela nepotpunu ili izmenjenu kopiju odbijajući da Sudu podnese radi provere originalni dokument (vidi *Trubnikov protiv Rusije [Trubnikov v. Russia]*, predstavka br. 49790/99, st. 50-57, od 5. jula 2005).

205. U predmetima u kojima je država isticala poverljivost ili bezbednosne razloge kao razlog zbog koga nije dostavila traženi materijal, Sud je morao da se uveri da postoje razumne i čvrste osnove da se s dokumentom o kome je reč postupa kao sa tajnim ili poverljivim. Tako se u mnogim slučajevima koji su se uglavnom odnosili na nestanke u Čečenskoj Republici ruska Država pozivala na odredbu Zakonika o krivičnom postupku koja je, prema njenoj tvrdnji, sprečavala objavljivanje dokumenata iz spisa istrage koja je u toku. Međutim, Sud je istakao da odredba o kojoj je reč ne sadrži apsolutnu zabranu već pre određuje postupak i ograničenja za takvo objavljivanje. Sud je takođe primetio da je u mnogim sličnim slučajevima ruska Država dostavila tražena dokumenta bez pominjanja ove odredbe, ili se saglasila da dostavi dokumenta iz spisa istrage čak iako se u početku pozvala na ovu odredbu (vidi, među ostalim predmetima, *Sasita Israilova i drugi protiv Rusije [Sasita Israilova and Others v. Russia]*, predstavka br. 35079/04, st. 145, od 28. oktobra 2010, i *Musikhanova i drugi protiv Rusije [Musikhanova and Others v. Russia]*, predstavka br. 27243/03, st. 107, od 4. decembra 2008).

206. Što se tiče označavanja dokumenata kao tajnih, Sud nije bio zadovoljan, u jednom predmetu, objašnjenjem koje je dala tužena Država prema kome pravila koja se odnose na postupak pregleda prepiske zatvorenika predstavljaju državnu tajnu (vidi *Davidov i drugi*, citirano gore u tekstu, st. 170) ili, u drugom slučaju, da domaće pravo nije ustanovilo postupak za prosleđivanje međunarodnoj organizaciji informacija koje su označene kao državna tajna (vidi *Nolan i K. protiv Rusije [Nolan and K. v. Russia]*, predstavka br. 2512/04, st. 56, od 12. februara 2009). Sud je istakao da, ukoliko postoje legitimni razlozi vezani za nacionalne bezbednosne interese, Država je trebalo da zacrni osetljive pasuse ili da da rezime relevantnih činjeničnih osnova (*loc. cit.*). Najzad, kada razmatra prirodu informacija koje su označene kao tajne, Sud je uzeo u obzir da li je dokument poznat bilo kome van obaveštajne službe i najviših državnih zvaničnika. Navodna visoko osetljiva priroda informacija stavljena je pod sumnju kada je postalo jasno da laici, kao što je advokat tužioca u

građanskom postupku, mogu izvršiti uvid u dokument o kome je reč (*loc. cit.*).

2. *Primena navedenih načela na ovaj predmet*

207. Prilikom dostavljanja tuženoj Državi dve predstavke na osnovu kojih je formiran ovaj predmet, Sud je postavio niz pitanja stranama i tražio je od Države da dostavi kopiju odluke od 21. septembra 2004. godine koja se odnosi na obustavljanje postupka u krivičnom predmetu br. 159. Država je odbila da je dostavi, navodeći da je na domaćem nivou označena kao strogo poverljiva. Petog jula 2011. godine Sud je doneo odluku o delimičnoj prihvatljivosti, pozvao je strane da podnesu sav dodatni materijal na koji žele da ukažu pažnju Sudu, i ujedno postavio pitanje da li Država ispunjava svoje obaveze prema članu 38 Konvencije. Država nije dostavila kopiju tražene odluke. U postupku pred Velikim Većem, 30. novembra 2012. i 17. januara 2013. godine, Država je dostavila jedan broj dodatnih dokumenata među kojima, međutim, nije bila kopija odluke od 21. septembra 2004. godine koja je bila tražena.

208. Sud ponavlja da član 38 Konvencije nalaže državama ugovornicama da Sudu obezbede sve neophodne uslove bez obzira da li sprovođi istragu za utvrđivanje činjenica ili obavlja svoje opšte dužnosti u pogledu razmatranja predstavki. Pošto je gospodar sopstvenog postupka i sopstvenih pravila, Sud ima potpunu slobodu u ocenjivanju ne samo prihvatljivosti i relevantnosti, već i dokazne vrednosti svakog pojedinog dokaza koji se pred njim nalazi. Samo Sud može da odluči da li i u kom stepenu bi učešće određenog svedoka bilo relevantno za njegovu ocenu o činjenicama, i koju vrstu dokaza strane moraju da podnesu radi odgovarajućeg razmatranja predmeta. Strane su obavezne da se pridržavaju zahteva i uputstava u pogledu dokaza, da pruže pravovremene informacije o svim preprekama na koje nailaze kada ih izvršavaju i pruže sva razumna ili uverljiva objašnjenja kada ih ne izvršavaju (vidi *Davidov i drugi*, citirano gore, st. 174; *Nevmeržicki protiv Ukrajine* [*Nevmerzhitsky v. Ukraine*], predstavka br. 54825/00, st. 77, ECHR 2005-II (izvodi); i *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*Ireland v. the United Kingdom*], od 18. januara 1978, st. 210, Serija A br. 25). Stoga je dovoljno da Sud smatra da su dokazi sadržani u traženoj odluci neophodni za utvrđivanje činjenica u ovom predmetu (vidi *Dedovskij i drugi protiv Rusije* [*Dedovskiy and Others v. Russia*], predstavka br. 7178/03, st. 107, ECHR 2008 (izvodi), i takođe *Ahmadova i Sadulajeva protiv Rusije* [*Akhmadova and Sadulayeva v. Russia*], predstavka br. 40464/02, st. 137, od 10. maja 2007).

209. Što se tiče navodno izvedene prirode obaveze da se obezbede svi neophodni uslovi za njegovu istragu, koja proističe iz člana 38 Konvencije, Sud ponavlja da je ova obaveza posledica preuzimanja obaveze da se ne ometa delotvorno korišćenje prava na individualnu predstavku na osnovu člana 34 Konvencije. Zaista, delotvorno vršenje ovog prava može biti

sprečeno usled propusta strane ugovornice da pomogne Sudu u sprovođenju istrage o svim okolnostima koje se tiču predmeta, uključujući naročito tako što neće dostaviti dokaze koje Sud smatra bitnim za obavljanje svog zadatka. Obe odredbe zajedno deluju u cilju garantovanja delotvornog sprovođenja sudskog postupka i odnose se na pitanja postupka pre nego na meritum pritužbi na osnovu suštinskih odredaba Konvencije ili Protokola uz nju. Iako struktura presuda Suda uobičajeno odslikava numeraciju članova Konvencije, isto je tako postalo običaj da Sud na početku ispita da li država ispunjava svoju procesnu obavezu na osnovu člana 38 Konvencije, naročito ako se iz propuštanja države da dostavi tražene dokaze mogu posredno izvući negativni zaključci (vidi, među ostalim predmetima, *Šahgirijeva i drugi protiv Rusije [Shakhgiriyeva and Others v. Russia]*, predstavka br. 27251/03, st. 134-140, od 8. januara 2009; *Ucajeva i drugi protiv Rusije [Utsayeva and Others v. Russia]*, predstavka br. 29133/03, st. 149-153, od 29. maja 2008; *Zubajrajev protiv Rusije [Zubayrayev v. Russia]*, predstavka br. 67797/01, st. 74-77, od 10. januara 2008; i *Tandžijeva*, citirano gore u tekstu, st. 73-77). Sud takođe podvlači s tim u vezi da može ustanoviti propust tužene države da odgovori svojim procesnim obavezama čak i u odsustvu bilo kakve prihvatljive pritužbe koja se odnosi na povredu suštinskog prava iz Konvencije (vidi *Poleščuk protiv Rusije [Poleshchuk protiv Rusije]*, predstavka br. 60776/00, od 7. oktobra 2004). Pored toga, ne zahteva se da je navodno mešanje države stvarno i ograničilo, ili imalo bilo kakav značajan uticaj na uživanje prava na individualnu predstavku (vidi *MekŠejn protiv Ujedinjenog Kraljevstva [McShane v. the United Kingdom]*, predstavka br. 43290/98, st. 151, od 28. maja 2002). Sud potvrđuje da se procesne obaveze strane ugovornice na osnovu članova 34 i 38 Konvencije moraju izvršiti nezavisno od krajnjeg ishoda postupka i to na takav način da se izbegne bilo kakvo stvarno ili potencijalno odvrćajuće dejstvo na podnosiocima predstavke ili njihove zastupnike.

210. Prelazeći na opravdanje koje je Država navela za to što nije dostavila kopiju tražene odluke, Sud primećuje da se ono bazira na činjenici da je odluka zakonito označena kao tajna na domaćem nivou i da su postojeći zakoni i pravila sprečili Državu da prosledi međunarodnoj organizaciji materijal koji ima oznaku tajnosti u odsustvu garancija koje se tiču njegove poverljivosti.

211. Sud ponavlja da je već ustanovio u jednom drugom predmetu protiv Rusije da prosto upućivanje na strukturni nedostatak domaćeg prava koji čini nemogućim dostavljanje osetljivih dokumenata međunarodnim telima predstavlja nedovoljno objašnjenje za opravdavanje činjenice da su uskraćene informacije koje je Sud zahtevao (vidi *Nolan i K.*, citirano gore, st. 56). Tako je prethodno odbacio slične prigovore Države koji su se odnosili na navodni nedostatak obezbeđenja u postupku pred Sudom koje bi garantovalo poverljivost dokumenata ili nametanje sankcije stranim državljanima za povredu poverljivosti (vidi *Šahgirijeva i drugi*, citirano

gore, st. 136-140). Sud ponavlja s tim u vezi da Konvencija predstavlja međunarodni ugovor koji je, u skladu s načelom *pacta sunt servanda* koje je kodifikovano u članu 26 Bečke konvencije o ugovornom pravu, obavezujući za strane ugovornice i one moraju da ga izvršavaju u dobroj veri. U skladu s članom 27 Bečke konvencije, nije dozvoljeno pozivanje na odredbe domaćeg prava kako bi se opravdao propust strane ugovornice da poštuje svoje ugovorne obaveze. U kontekstu obaveze koja proističe iz teksta člana 38 Konvencije, ovaj zahtev znači da Vlada tužene Države ne sme da se oslanja na domaće pravne prepreke, kao što je nepostojanje posebne odluke drugog državnog organa, da opravda to što nije obezbedila sve uslove koji su neophodni da bi Sud razmotrio predmet. Sud je uvek zastupao stav da su vlade prema Konvenciji odgovorne za postupke svih državnih organa jer se u svim predmetima pred Sudom radi o međunarodnoj odgovornosti države (vidi *Lukanov protiv Bugarske [Lukanov v. Bulgaria]*, od 20. marta 1997, st. 40, *Reports 1997-II*).

212. Iako je u postupku pred Velikim većem Država dostavila kopije presuda koje su doneli domaći sudovi u postupcima za skidanje oznake tajnosti, ovo nije učinilo očiglednijom pravu prirodu bezbednosnih razloga zbog kojih je doneta odluka da se na jedan deo materijala u spisima krivičnog predmeta, uključujući odluku od 21. septembra 2004. godine koju je tražio Sud, stavi oznaka tajnosti. Postalo je jasno da odluku o tajnosti nije donelo Glavno vojno tužilaštvo na sopstvenu inicijativu već pre na osnovu mišljenja nekih zvaničnika iz Federalne službe bezbednosti, koja je imala „pravo da s informacijom koja je reprodukovana u odluci Glavnog vojnog tužioca postupa kako smatra za shodno“. Rečeno je isto tako da odluka od 21. septembra 2004. godine sadrži informacije „iz oblasti obaveštajnog i kontraobaveštajnog rada i operativnih i istražnih aktivnosti“, bez daljeg objašnjavanja (vidi stav 64 gore u tekstu).

213. Sud ponavlja da nije na njemu da osporava sud nacionalnih vlasti o tome da li u bilo kom konkretnom slučaju postoje razlozi koji se tiču nacionalne bezbednosti. Međutim, čak i kada je reč o nacionalnoj bezbednosti, koncepti zakonitosti i vladavine prava u demokratskom društvu zahtevaju da mere koje utiču na osnovna ljudska prava moraju biti podložne postupku u kom mogu biti osporene pred nekim nezavisnim telom koje ima nadležnost da razmotri razloge za odluku i relevantne dokaze. Ako nema mogućnosti da se delotvorno ospori tvrdnja izvršne vlasti da je reč o nacionalnoj bezbednosti, državni organi bi bili u stanju da se samovoljno mešaju u prava koja štiti Konvencija (vidi *Liu*, citirano gore u tekstu, st. 85-87, i *Al-Našif protiv Bugarske [Al-Nashif v. Bulgaria]*, predstavka br. 50963/99, st. 123 i 124, od 20. juna 2002).

214. U ovom predmetu presuda moskovskog Gradskog suda od 2. novembra 2010. godine, koju je potvrdio Vrhovni sud, ne sadrži nikakvu suštinsku analizu razloga da se ne skine oznaka tajnosti s materijala iz predmeta. Nije čak ni očigledno da li je Gradski sud dobio primerak

stručnog izveštaja koji je sačinila Federalna služba bezbednosti. Nacionalni sudovi nisu ispitali na suštinski način tvrdnju izvršne vlasti da informacije sadržane u toj odluci treba da budu tajne posle više od sedamdeset godina od događaja. Oni su ograničili domet svog ispitivanja na utvrđivanje da li je odluka o tajnosti bila doneta u okviru upravnih nadležnosti relevantnih organa, bez nezavisnog preispitivanja da li ima razumnog osnova za zaključak da bi skidanje oznake tajnosti predstavljalo pretnju po nacionalnu bezbednost. Ruski sudovi nisu se suštinski bavili argumentom koji je iznela organizacija *Memorial*, po kome je odluka okončala istragu o masovnom ubistvu nenaoružanih zarobljenika, odnosno jednoj od najozbiljnijih povreda ljudskih prava koja je izvršena po naredbi visoko pozicioniranih sovjetskih zvaničnika, i da stoga nije podobna za dobijanje oznake tajnosti na osnovu člana 7 Zakona o državnim tajnama. Najzad, nisu sproveli odmeravanje između navodne potrebe da se zaštite informacije koje poseduje Federalna služba bezbednosti, s jedne strane, i javnog interesa da se obavi transparentna istraga o zločinima prethodnog totalitarnog režima i privatnog interesa rođaka žrtava da se otkriju okolnosti njihove smrti, s druge strane. S obzirom na ograničeni domet sudskog razmatranja odluke o tajnosti na nacionalnom nivou, Sud ne može da prihvati da je dostavljanje kopije odluke od 21. septembra 2004. godine, kao što je Sud tražio, moglo da utiče na nacionalnu bezbednost Rusije.

215. Sud naglašava, najzad, da se legitimnoj brizi za nacionalnu bezbednost može izaći u susret u postupcima koji se pred njim vode putem odgovarajućih procesnih ustupaka, uključujući ograničeni pristup dokumentima o kojima je reč u skladu s pravilom 33 Poslovnika Suda i, *in extremis*, održavanjem zasedanja bez prisustva javnosti. Iako je ruska Država bila u potpunosti svesna ovih mogućnosti, ona nije tražila primenu takvih mera, iako je obaveza strane koja zahteva poverljivost da takav zahtev istakne i da ga obrazloži.

216. Shodno tome, Sud smatra da je u ovom predmetu tužena Država propustila da ispuni svoje obaveze na osnovu člana 38 Konvencije jer je odbila da dostavi kopiju dokumenta koji je Sud tražio.

V. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

217. Član 41 Konvencije propisuje:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. Šteta

218. Podnosioci predstavke Ježi Karol Malevič, Janovjec i Tribovski podneli su zahtev za naknadu štete zbog toga što su izgubili očeve odnosno dedu. Svi podnosioci predstavke su takođe podneli zahtev za naknadu nematerijalne štete u vezi s navodnom povredom članova 2 i 3 Konvencije, ostavljajući Sudu da, po svojoj diskrecionoj oceni, utvrdi iznos pravičnog zadovoljenja.

219. Država je osporila njihove zahteve.

220. Sud nije ustanovio povredu članova 2 i 3 Konvencije kako su tvrdili podnosioci predstavke. Propust Države da poštuje član 38 Konvencije je procesno pitanje koje ne zahteva da se podnosiocima predstavki pruži pravično zadovoljenje. Shodno tome, Sud odbija zahteve podnosilaca predstavki u odnosu na materijalnu i nematerijalnu štetu.

B. Troškovi i izdaci

221. Podnosioci predstavke su tražili sledeće iznose: (i) 25.024,82 evra (EUR) na ime honorara za Ševčika (izuzimajući pravnu pomoć koja je dobijena od Suda);

(ii) 7.000 EUR na ime honorara za Karpinskog i Stavickaju u ruskom postupku;

(iii) 7.581 EUR i 1.199,25 poljskih zlota za troškove prevoza i prevoda koji su nastali u postupku pred Većem;

(iv) 4.129 EUR za troškove prevoza i smeštaja koje su imali advokati i podnosioci predstavki radi pripreme i učešća u zasedanju na kome je izrečena presuda Veća i na zasedanju Velikog veća;

(v) 124 EUR za troškove prevoda i poštanskih troškova u postupku pred Velikim većem.

222. Osim toga, podnosilac predstavke Ježi Karol Malevič tražio je 2.219,36 US dolara za troškove puta i smeštaja za njega i njegovu ćerku koji su nastali u vezi s njihovim prisustvom na zasedanju Veća.

223. Država je komentarisala da honorari Ševčika deluju preterano veliki, da nije na ubedljiv način pokazana neophodnost putnih troškova, i da su dva ruska advokata učestvovala samo u domaćem postupku „rehabilitacije“, što je van okvira ovog predmeta. Štaviše, zahtev ruskog advokata nije bio zasnovan ni na kakvoj tarifi i nije bio u vezi s količinom posla koji je stvarno izvršen. Trošak koji se tiče prisustva podnosilaca predstavki na zasedanju na kome je izrečena presuda i na zasedanju Velikog veća nisu bili nužni jer je podnosiocima predstavke zastupao tim sastavljen od tri advokata. Najzad, prema sopstvenom priznanju, Kaminjski i Sohanjski su obavili svoj pravni posao *pro bono* što ih, po mišljenju Države, sprečava da traže bilo koji iznos za pripremu predmeta.

224. Sud ponavlja da nije ustanovio povrede koje su podnosioci predstavke naveli. Sud ipak prihvata da je propust ruske Države da ispunjava obaveze iz člana 38 Konvencije stvorio dodatnu količinu posla za zastupnike podnosilaca predstavki, od kojih je zahtevano da se bave ovim pitanjem u pisanim i usmenim podnescima. Međutim, on smatra da su iznosi koji su isplaćeni kao pravna pomoć bili dovoljni u odnosu na obim posla u ovim okolnostima. Shodno tome, Sud odbija zahteve za naknadu troškova.

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

1. *Zaključuje*, jednoglasno, da Pjotr Malevič i Kazimjež Račinjski imaju pravo da učestvuju u postupku umesto pokojnih Kšištofa Jana Maleviča, odnosno pokojne Haline Mihalske;
2. *Zaključuje*, s trinaest glasova prema četiri, da Sud nije nadležan da ispita pritužbu na osnovu člana 2 Konvencije;
3. *Zaključuje*, s dvanaest glasova prema pet, da nije prekršen član 3 Konvencije;
4. *Zaključuje*, jednoglasno, da tužena Država nije poštovala svoje obaveze iz člana 38 Konvencije;
5. *Odbija*, s dvanaest glasova prema pet, zahtev podnosilaca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom i izrečeno na javnom zasedanju u zgradi Suda u Strazburu, 21. oktobra 2013.

Erik Friberg
sekretar

Jozep Kasadeval
predsednik

U skladu sa članom 45, st. 2 Konvencije i pravilom 74, st. 2 Poslovnika Suda, ovoj presudi priložena su sledeća posebna separate mišljenja:

- (a) saglasno mišljenje sudije Gjulumjan;
- (b) saglasno mišljenje sudije Dedova;
- (c) delimično saglasno i delimično izdvojeno mišljenje sudije Vojtičeka;
- (d) zajedničko delimično izdvojeno mišljenje sudija Ziemele, de Gaetano, Lafrank i Keler.

J.K.*.
E.F.*.

Izdvojena mišljenja nisu prevedena, ali su navedena na engleskom i francuskom jeziku u zvaničnoj verziji ili verzijama presude. Zvanična verzija presude može se naći u bazi podataka HUDOC koja sadrži predmete iz sudske prakse Evropskog suda.

© **Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2014.**

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fiducijarni fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014.**

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2014.**

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.